Prof. dr Jovan SLAVNIĆ*

Obaveza osiguranika da ograniči posledice osiguranog slučaja u savremenim evropskim pravima

UDK: 368.022(4)
Primljeno: 7. 4. 2017.
Prihvaćeno: 17. 6. 2017.
Originalni naučni rad

Apstrakt

U radu autor ispituje sadržinu obaveze i posledice povrede zakonske obaveze osiguranika da prilikom nastupanja osiguranog slučaja preduzme mere radi ograničenja obima štete kao moguće posledice osiguranog slučaja koji je u nastupanju ili je već nastupio prema rešenjima koja su o tim pitanjima ove obaveze prihvaćena u većem broju u poslednjih sedamnaest godina reformisanih zakona evropskih država koji uređuju ugovor o kopnenom osiguranju (dalje: ugovor o osiguranju). Kao i prema rešenjima Principa evropskog ugovornog prava osiguranja koji su 2015. godine usvojeni kao dokument koji treba da ujednači ugovorno pravo osiguranja u Evropi. A takođe i sadržinu ovoj korelativnu zakonsku obavezu osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove i štetu zbog primene tih mera. U radu se ispituju i rešenja koja su prihvaćena u pogledu ove dve obaveze i upoređuju sa onim koja su prihvaćena u čl. 1444 radnog teksta Prednacrta Građanskog zakonika Srbije od 15. maja 2015. godine (dalje u tekstu: Prednacrt GZS). U cilju da se ovim komparativnim pristupom ustanovi koliko su rešenja o razmatranim obavezama u Prednacrtu GZS bliska ili se razlikuju od onih u evropskom pravu i da li ona s obzirom na taj odnos, treba da se izmene, dopune ili izostave, odnosno poboljšaju da bi korespondirala sa savremenim regulisanjem u evropskim pravima i / ili odgovarala potrebama domaćeg osiguranja. Ispitivanje zakonske obaveze osiguranika da ograniči štetu od osiguranog slučaja, autor koristi da istakne mesta na kojima je ona konvergentna sa njegovom zakonskom ili ugovornom obavezom da pre nastanka osiguranog slučaja preduzme ili se uzdrži od vršenja radnji kojima se sprečava njegovo nastupanje (obaveza na preduzimanje preventivnih mera).

Ključne reči: nastupanje osiguranog slučaja, otklanjanje i smanjenje štete, povreda obaveze, krivica osiguranika, posledice povrede obaveze, naknada troškova

1.UOPŠTE O OBAVEZI OGRANIČAVANJA OBIMA ŠTETE

Sam naziv osiguranikove obaveze koju ispitujemo upućuje na zaključak da mere koje osiguranik treba, a videćemo po pravilu i mora da preduzme kao zakonom ustanovljenu obavezu u svrhu njenog ispunjenja, upućuje na zaključak da je cilj ovih mera da se zaštiti interes osiguravača koji se ispoljava u tome da se njegova osnovna obaveza iz ugovora o osiguranju prema osiguraniku na isplatu naknade osiguranja što više smanji. To je razumljivo jer je suština osiguranja delovanje ugovornih strana na smanjenje i ograničenje štetnih posledica osiguranog rizika ne samo tokom trajanja ugovora o osiguranju, odnosno pre nastupanja osiguranog slučaja koje se ispoljava u preduzimanju unapred odgovarajućih ugovorenih ili propisanih mera kojima se pokušava da se eliminišu uzroci nastupanja rizika koji je osiguran, tzv. preventivnih mera, nego i prilikom nastupanja ili kad je osigurani slučaj nastupio. I to smanjenjem štetnih posledica osiguranog rizika koji je u nastupanju ili je nastupio preduzimanjem odgovaraju-

* Univerzitet u Novom Sadu; počasni predsednik Udruženja za pravo osiguranja Srbije, e-mail: lolesl@eunet.rs.

Autor članak posvećuje sećanju na gospodina Dobrosava Ogrizovića, za života najpriznatijem poznaovaocu razvoja i prakse srpskog i jugoslovenskog osiguranja i reosiguranja, dugogodišnjem direktoru jugoslovenskog brokerskog akcionarskog društva za reosiguranje u Londonu, operativcu koji je samostalno osmislio i sproveo osiguranje i reosiguranje zimskih olimpijskih igara u Sarajevu 1984. godine, praktičaru koji je kao autor iz Srbije 1985. godine napisao prvu i sveobuhvatnu knjigu iz oblasti ekonomike osiguranja u kojoj je iskazao izvanredno poznavanje teorije i prakse domaćeg i međunarodnog osiguranja i reosiguranja i veliku je pažnju posvetio značaju preventivne i represivne funkcije i preuzimanju preventivnih i represivnih mera u osiguranju kojima se u ovom članku bavi ovaj autor. I sa kojim je ovaj autor proveo mnoge zajedničke dane bliske saradnje u srpskom i jugoslovenskom osiguranju, čije oblike nije moguće pobrojati u ovom kraćem podsećanju na te dane i izrazu zahvalnosti za ono što je od njega tom prilikom mogao da uči.

ćih mera / radnji od strane osiguranika radi otklanjanja ili umanjenja štete koju on može da prouzrokuje ako se one ne bi preduzele. U praksi osiguranja one se označavaju terminom represivne mere i čine obavezu osiguranika kojom se utiče, kao i kod obaveze preduzimanja preventivnih mera, na poboljšanje profitabilnosti u poslovanju osiguravača. To govori da je cilj preduzimanja tih mera od strane osiguranika kao njegove pravne obaveze u svakom konkretnom ugovoru o osiguranju da se zaštite poslovni interes osiguravača ne samo na makro planu, već i u okviru svakog pojedinačnog ugovora koji je osiguravač zaključio sa osiguranikom, odnosno na mikro planu. Na temelju zaštite pomenutih interesa osiguravača, kao zajedničkog cilja obaveza osiguranika na preuzimanje preventivnih i obaveza osiguranika da preduzme represivne mere, može se s pravom govoriti da se one nalaze u odnosu konvergencije. Međutim, kao što ćemo kasnije videti, ako se imaju u vidu propisane ili ugovorom o osiguranju predviđene razlike u vrsti sankcija prema osiguraniku zbog povrede obaveze preuzimanja ove dve vrste mera, odnosno obaveza osiguranika da ih preduzme i stepenu krivice sa kojim je primena sankcije povezana / uslovljena može se utvrditi da u tom pogledu nema ili bar ne mora između njih biti konvergencije. Posebno onda kada se obaveza osiguranika na preduzimanje preventivnih mera ne ustanovljava zakonom, već kao njegova ugovorna obaveza. Videćemo da konvergencije između ove dve obaveze osiguranika nema ni na još nekim područjima, premda su ustanovljene u istom cilju.

Da je preduzimanje represivnih mera ustanovljeno radi zaštite interesa osiguravača govore brojni slučajevi iz prakse osiguranja u kojima osiguranik inače ima interes da se posledice osiguranog slučaja ispolje u potpunosti očekujući da će izbegavanjem ili propuštanjem da ih preduzme ostvariti veću korist / naknadu iz osiguranja od one na koju bi imao pravo kada ih ne bi preduzeo. Na primer, osiguranik kao pošiljalac robe u železničkom, kamionskom ili drugom kopnenom transportu koju je robu u prevozu osigurao od određenog rizika kvara ili bilo kog kvara tokom prevoza često ima interes da osiguranu količinu robe na kojoj je nastao kvar prepusti potpunom kvaru umesto da kvar određene nepokvarene količine robe spreči primenom odgovarajućih represivnih mera (odvajanjem pokvarene od nepokvarene robe, zamenom ambalaže, pretovarom u drugo prevozno sredstvo u kome rashladni uređaji funkcionišu, prodajom u stanju u kojoj se nalazi, vraćanjem robe u mesto otpreme i sl.), računajući da robu koja se prevozi zbog zasićenosti tržišta u mestu odredišta neće moći da proda ili da će je prodati sa gubitkom u odnosu na proizvodnu ili nabavnu cenu. Ipak, ovo shvatanje izraženo na praktičnom planu da se obavezom osiguranika da preduzme mere radi ograničenja obima štete kao moguće posledice osiguranog slučaja koji je u nastupanju ili je već nastupio štite interesi osiguravača ne može se prihvatiti bez rezerve, kao apsolutno tačno. U praksi postoje slučajevi koji govore da je preduzimanje ovih mera u interesu osiguranika. Na primer, osiguranik ima interes da preduzme mere da spreči ili ograniči posledice osiguranog slučaja koji je u nastajanju naročito onda kada ne bi nastupanjem osiguranog slučaja mogao da ostvari potpunu naknadu u okviru osigurane sume zbog toga što nije ugovorio nadoknadu izmakle dobiti, ili bi ostvarenjem osiguranog slučaja izgubio pravo na bonifikaciju u vidu sniženja premije osiguranja za sledeći period osiguranja *(bonus*). Ili bi zbog nastupanja osiguranog slučaja bio dužan da za sledeći period osiguranja plati povećanu premiju u vidu doplatka *(malus*).

Prema jednom gledištu u domaćoj literaturi preduzimanjem represivnih mera osiguranik štiti interes (isključivo) osiguravača. I da upravo zbog toga što se preduzimanjem represivnih mera od strane osiguranika štite interesi osiguravača, ustanovljena je za osiguravača ovoj obavezi osiguranika korelativna obaveza da snosi troškove u vezi sa merama koje je osiguranik preduzeo (Jankovec, 1999, 575). Gledištu da se kroz ustanovljenje obaveze osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove preuzimanja represivnih mera manifestuje kroz činjenicu da je preduzimanje ovih mera u interesu osiguravača, može se prigovoriti argumentom da se tom obavezom osiguranik podstiče da uredno izvrši ovu obavezu i uspostavlja ravnoteža u zaštiti njihovih obostranih interesa u njihovom preduzimanju. Drugo gledište polazi od stanovišta da je izvršenje obaveze osiguranika da ograniči obim štete kad je osigurani slučaj u nastupanju ili je nastupio preduzimanjem represivnih mera od značaja za obe ugovorne strane. Zbog toga je ova obaveza, kako se ističe, predviđena ne samo u uslovima osiguranja, čime se želi dokazati da je njeno izvršenje u interesu osiguravača, već i u zakonima uporednog prava što bi, čini se, dalo za pravo autoru tog gledišta da zaključi da je izvršenje te obaveze i u interesu osiguranika (Šulejić, 2005, 242).

Kod domaćih autora nailazimo i na gledište da obaveza osiguranika da preduzme mere represije ima svoj osnov u moralnoj dužnosti osiguranika da svojom imovinom gazduje kao i da nije osiguran (Žarković, 2013, 156). S obzirom na to da se odnosi između ugovornih strana u ugovoru o osiguranju u *common law* pravnom sistemu zasnivaju na načelu najvećeg poverenja, odnosno u kontinentalnom pravu na ovom principu ekvivalentnom načelu poštenja i savesnosti u zasnivanju i izvršenju obligacionih obaveza, moguće je prihvatiti kao ispravno navedeno gledište ovog autora o osnovu raz-

matrane obaveze i razumeti ga da ono znači da je obaveza osiguranika da smanji posledice osiguranog slučaja nastala upravo kao rezultat konkretizacije principa poštenja i savesnosti i da je u interesu obe strane u ugovoru o osiguranju (Jovanović, Slavnić 2015, 156–157).

Za potrebe prakse osiguranja nevažno je doktrinarno mišljenje u čijem interesu je ustanvoljena obaveza osiguranika da kad je osigurani slučaj u nastupanju ili je nastupio da on ima dužnost da preduzme mere da otkloni ili umanji štetne posledice koje mogu da nastanu njegovim nastupanjem, odnosno da preduzme mere da se nastala šteta ograniči. Sa stanovišta prava za praksu osiguranja odlučno je da li je zbog značaja ove obaveze u zaštiti interesa osiguravača ona ustanovljena zakonom, tj. kao zakonska obaveza osiguranika, što je slučaj u većini zakona evropskih država koji regulišu ugovor o osiguranju ili se ustanovljava kao ugovorna obaveza ugovorom o osiguranju, odnosno uslovima osiguranja. Zatim, koliko je ona detaljno regulisana da se primenom ustanovljenih rešenja / pravila za ovu obavezu otkloni pravna neizvesnost u odnosima između ugovornih strana. Dalje, koliko je prilikom kreacije te obaveze zakonodavac, odnosno osiguravač u uslovima osiguranja vodio računa o potrebi da se koliko i na područjima na kojima je to moguće uravnoteži zaštita interesa osiguravača i osiguranika prilikom ustanovljenja uslova za njen nastanak i izvršenje i za nastupanje posledice zbog njene povrede. I posebno, da li je prilikom regulisanja posledica povrede ove obaveze primenjen / poštovan princip srazmernosti između zakonom propisane, odnosno uslovima osiguranja predviđene sankcije za povredu obaveze osiguranika da ograniči obim štete i stepena krivice osiguranika za njenu povredu, te da li je s obzirom na ustanovljeni odnos između te dve kategorije vođeno računa čim više da se prilikom ispunjenja ove osiguranikove obaveze, kao u navedenom slučaju osiguranika koji je pošiljalac osigurane robe, onemogući osiguraniku, tj. da se osiguranik obeshrabri da svoje interese kad nastupi osigurani slučaj suprotstavi interesima osiguravača.[1] Pragmatično rečeno, da li su i u kojoj meri u izvršenju obaveze osiguranika da ograniči posledice osiguranog slučaja ustanovljena pravila koja eliminišu slučajeve da osiguranikovi interesi prevagnu nad interesima osiguravača za njenim urednim izvršenjem.[2]

Nije moguće pobrojati koje je mere osiguranik dužan da preduzme u ispunjenju obaveze da ograniči posledice osiguranog slučaja koji je u nastupanju ili je nastupio. Ono što je izvesno je da one zavise od vrste rizika koji je pokriven odgovarajućom vrstom osiguranja koji je u nastupanju ili je nastupio i okolnosti konkretnog slučaja. Na primeru koji je naveden može se ustanoviti da su one po svojoj prirodi radnje osiguranika koje je on dužan da preduzme. Dakle, aktivna ponašanja. One su redovno faktičke prirode (pretovar robe, zamena ambalaže i druge pomenute), ali mogu biti i pravne radnje (prodaja robe, uskladištenje robe nakon istovara, obezbeđenje prevoza robe kod drugog vozara nakon istovara i dr). Ali, kada se posmatra izvršenje obaveze osiguranika koju ispitujemo, mere se mogu sastojati i u uzdržavanju osiguranika od vršenja određenih radnji, u njegovom pasivnom držanju (da osiguranik do dolaska predstavnika osiguravača na lice mesta ne menja stanje oštećene osigurane stvari i dr). Da bi se neke od tih radnji / mera mogle preduzeti osiguranik uslovima osiguranja može biti obavezan da se već u momentu zaključenja ugovora o osiguranju ili u toku njegovog trajanja snabde odgovarajućim tehničkim sredstvima koja su neophodna da bi se one mogle preduzeti. U ovim slučajevima, dakle, obavezi preduzimanja preventnivnih mera prethodi i uslov da bi osiguranik izvršio obavezu preduzimanja preventivnih mera. To govori da obaveza osiguranika na preduzimanje preventivnih mera i mera represije mogu biti, a često i jesu u odnosu korelacije.

[1] Princip srazmernosti ili proporcionalnosti u ugovornom pravu osiguranja obezbeđuje ravnotežu između povrede određene obaveze osiguranika, kao u ugovoru slabije ugovorne strane, i težine predviđene sankcije za njenu povredu pri čemu se uzima u obzir stepen krivice osiguranika za povredu obaveze. Ovaj princip je u reformisanim evropskim zakonima koji uređuju ugovor o osiguranju zamenio tradicionalni princip „sve ili ništa" po kojem nije vođeno računa o različitim stepenima krivice osiguranika za povredu obaveze i strogosti predviđene sankcije za njenu povredu. Na praktičnom planu primenom ovog principa osiguravač je stekao zakonom pravo da srazmerno umanji svoju obavezu na isplatu naknade osiguranja prema stepenu krivice osiguranika za povredu obaveze, i to uglavnom, kada je osiguranik povredio obavezu grubom nepažnjom. On je, na primer, u nemačkom ugovornom pravu osiguranja, kao što ćemo u nastavku rada videti, upravo primenjen na obavezu koja je predmet razmatranja u ovom radu i normirana je u par. 82 Zakona o ugovorima o osiguranju Nemačke od 23. novembra 2007. Ali je primenjen i na područjima drugih zakonskih osiguranikovih obaveza primenom par. 28 tog zakona o čemu je ovaj autor pisao u članku: Slavnić, 2017a, 13–17. Princip srazmernosti primenjen u pravnim sistemima osiguranja nekih drugih evropskih država na području nekih drugih obaveza osiguranika bio je predmet posebnog ispitivanja u dva rada: Slavnić, 2017b, 7–37 i Slavnić, 2016a, 173–190. U osnovi ovog principa je opšti princip obligacionog prava o savesnosti i poštenju u zasnivanju i izvršenju obligacionih obaveza. Međutim, posle reforme nemačkog ugovornog prava osiguranja i reformi u drugim državama izraženi su brojni argumenti protiv primene srazmernog umanjenja obaveze osiguravača na isplatu naknade osiguranja prema stepenu krivice osiguranika za povredu njegovih obaveza (Heiss, 2012,106–107).

[2] Na pojavu suprotstavljenih interesa osiguravača i osiguranika u izvršenju osiguranikove obaveze da ograniči posledice osiguranog slučaja ukazano je u radu: Plamenac,1964, 78.

Tako se, na primer, prema uslovima osiguranja kaska motornih vozila koja pokrivaju rizik požara, osiguranik redovno obavezuje da vozilo snabde aparatom za gašenje požara i da ga upotrebi prilikom nastupanja osiguranog slučaja radi ograničenja štete na osiguranom vozilu. Dužnost pribavljanja tehničkih sredstava kojima će osiguranik kad nastupi osigurani slučaj da pokuša da ograniči obim štete može biti određena za osiguranika u uputstvima koje dobije od osiguravača kada je dužan prema zakonu ili uslovima osiguranja da ih traži ili da ih sledi kada su ona dobijena od osiguravača i bez njegovog zahteva. Te radnje u radu nazivamo često merama zbog toga što se za njih u nacionalnim izvorima, kao i u našem Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 926) (u daljem tekstu: ZOO) i Prednacrtu GZS (čl. 1444), koristi taj termin, a redovno i u praksi osiguranja – represivne mere.

Preduzimanje represivnih mera, kao zakonska obaveza osiguranika, uglavnom je u uporednom evropskom ugovornom pravu osiguranja predviđeno u vrstama osiguranja od štete, čiju najvažniju grupu čini osiguranje stvari / imovine. Ona je predviđena u našem ZOO i Prednacrtu GZS, takođe, samo kod imovinskih osiguranja. Međutim, iako se ova obaveza za osiguranika javlja i kod osiguranja od odgovornosti u tim osiguranjima ona se redovno reguliše kao ugovorna obaveza osiguranika u osiguravačevim uslovima osiguranja. Postoji i u osiguranju od posledica nesrećnog slučaja, ali se u uporednom evropskom pravu, videćemo, retko ustanovljava kao zakonska obaveza. I sa izvesnim razlikama u pravnom dejstvu u poređenju sa načinom kako se reguliše u vrstama osiguranja od štete. Osobito u pogledu korelativne obaveze osiguravača da osiguraniku za preduzimanje ovih mera nadoknadi troškove.

2. SPECIFIČNOSTI U REGULISANJU OBAVEZE U PRINCIPIMA EVROPSKOG UGOVORNOG PRAVA OSIGURANJA I U POJEDINIM NACIONALNIM PRAVIMA EVROPSKIH DRŽAVA

U ovom odeljku će se ispitivanje obaveze osiguranika da prilikom nastupanja osiguranog slučaja ograniči štetu kao njegovu posledicu sprovesti, kada je u pitanju uporedno ugovorno pravo evropskih država, na primerima rešenja koja su o toj obavezi prihvaćena u tri grupe država. Prvu, čine države koje su sa stanovišta kopnenog osiguranja, finansija i privrede uopšte u vrhu najrazvijenijih evropskih država i najrazvijenijeg kopnenog ugovornog prava osiguranja (Nemačka, Austrija, Švajcarska i Francuska). U drugu ulaze države koje se na naznačenom polju mogu grupisati u države srednje razvijenosti i srednje razvijene kulture osiguranja (Češka, Slovačka, Poljska). A u treću, one koje su na periferiji u tom razvoju (Bugarska i Rumunija). Ove tri grupe država pripadaju, kao što je poznato, pravnim sistemima kontinentalnog prava, tj. *civil law* pravnim sitemima.

Radi lakšeg praćenja širine razlika koje postoje o pitanjima koja smo naveli u apstraktu da su glavni predmet ispitivanja autora u ovom članku u nacionalnim zakonima evropskih država koja regulišu ugovor o osiguranju i prema Principima Evropskog ugovornog prava osiguranja (u daljem tekstu: PEUPO), izlaganje u ovom odeljku u svakom nacionalnom pravu osiguranja i u PEUPO obuhvatiće raspravu o: a) licima u ugovoru o osiguranju na koja se odnosi obaveza da ograniče posledice osiguranog slučaja, b) dužnostima koje čine sadržinu te obaveze, c) merama i načinu na koji osiguranik ima dužnost da preduzme mere da otkloni ili smanji (ograniči) posledice osiguranog slučaja koji je u nastajanju ili je nastupio (prema uputstvu osiguravača ili i bez uputstva osiguravača), d) oblicima povrede obaveze, odnosno dužnosti koje je čine (docnji i drugim oblicima), e) osnovu odgovornosti za povredu dužnosti koje čine sadržinu obaveze osiguranika da ograniči posledice osiguranog slučaja, f) pravima osiguravača kada osiguranik povredi obavezu i g) obavezi osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove preduzetih mera na ograničenju posledica osiguranog slučaja.

Prilikom ispitivanja ovih područja koji čine elemente obaveze osiguranika da ograniči štetu kao posledicu osiguranog slučaja nemoguće je zaobići isticanje karaktera normi kojima su ona regulisana u pravnim izvorima koje analiziramo: metod normiranja dispozitivnim, relativno ili / i apsolutno prinudnim normama.

Pored ovih pitanja u pravnim sistemima gde je obaveza osiguranika da ograniči štetu regulisana kao zakonska obaveza biće ispitana i obaveza osiguranika da preduzme preventivne mere, samo u pogledu onih elemenata koji je čine konvergentnom sa obavezom osiguranika da preduzme mere da ograniči posledice osiguranog slučaja. Za delimično ispitivanje ove obaveze odlučili smo se zbog toga što je u našem ZOO i Prednacrtu GZS ona regulisana u nekim svojim najznačajnijim elementima (krivici i sankciji za povredu), skoro identično sa obavezom osiguranika da ograniči posledice nastupanja osiguranog slučaja i u okviru istog zakonskog člana. Premda se ona u pogledu vremena nastanka razlikuje od te obaveze osiguranika budući da je osiguranik dužan da je izvrši pre nastanka osiguranog slučaja. Ali i zbog toga što je kao zakonska obaveza osiguranika ona među pravnim izvorima koje ćemo ispitivati regulisana još u PEUPO odvojeno od obaveze osiguranika da ograniči posledice osiguranog slučaja. Nadamo se da njeno ispitivanje u ovako ograničenom

obimu, koje će ovom radu dati još jednu dimenziju, neće opteretiti i znatnije povećati njegov obim.

Vreme i mesto u kome osiguranik ima da izvrši obavezu ograničenja štete nastale osiguranim slučajem, po prirodi stvari je trenutak kad je osigurani slučaj u nastajanju ili je nastupio i u mestu gde se osigurana imovina nalazila u tom trenutku. Zbog toga nema potrebe da posebno govorimo o tim elementima razmatrane obaveze u pojedinim pravnim izvorima.

PEUPO[3, 4] – Nacionalni zakoni prilikom propisivanja dužnosti osiguranika da ograniči štetu od osiguranog slučaja u osiguranju imovine u prvi plan stavljaju normiranje uslova pod kojima se ona može i mora izvršiti. U drugi plan stavljaju opis povrede obaveze i posledice koje nastupaju zbog povrede, dok u treći plan stavljaju obavezu osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove i štetu koju je imao zbog ispunjenja ove dužnosti. PEUPO ovo normiranje sprovodi obrnutim redom zbog toga što ovu obavezu sistematizuje u okviru odredbi o uzroku štete (zajedno sa štetom koja nastaje zbog toga što je ugovarač osiguranja namernim ili iz grube nepažnje postupkom prouzrokovao osigurani slučaj). I šire u okviru odredbi o pravu na nadoknadu iz osiguranja. I kao prvo normiraju da uzrok štete postoji i onda kada je ona nastala zbog propusta ugovarača osiguranja ili osiguranika da smanji ili spreči nastanak štete koja je nastala osiguranim slučajem. Zatim oni normiraju posledice koje nastanu zbog nastupanja štete iz uzroka / razloga što je osiguranik propustio da smanji ili spreči i nastanak štete identično onim kad je uzrok štete to što su ugovarač ili osiguranik izazvali nastupanje osiguranog slučaja. I na kraju obavezu osiguravača da ugovaraču ili osiguraniku naknadi troškove ili iznose šteta nastale smanjenjem ili sprečavanjem osiguranog slučaja prilikom čijeg određenja istovremeno propisuju uslove koji daju pravo ugovaraču ili osiguraniku na naknadu troškova.

To znači, ako pođemo od metoda u formulisanju elemenata sadržine razmatrane obaveze u nacionalnim pravima, da PEUPO propisuju da ugovarač osiguranja i osiguranik imaju dužnost da preduzmu (samo) one mere koje su opravdane i adekvatne prema datim okolnostima radi smanjenja ili sprečavanja nastanka štete od osiguranog slučaja.[5] I da (samo) u tim slučajevima, odnosno pod tim uslovima osiguravač ima obavezu da ugovaraču osiguranja ili osiguraniku naknadi troškove ili iznose štete za sve preduzete mere, čak iako oni zajedno sa naknadom štete iz osiguranja prelaze sumu osiguranja. U slučaju da ugovarač osiguranja ili osiguranik namerno propusti da smanji ili spreči nastanak štete od osiguranog slučaja ili nenamerno, ali sa znanjem da će šteta verovatno nastupiti (čitaj: grubom nepažnjom) oni gube pravo na naknadu osiguranja. Pravo da proporcionalno ili srazmerno umanji naknadu iz osiguranja, odnosno sumu osiguranja prema stepenu krivice ugovarača ili osiguranika osiguravač ima kada se njihov propust u preduzimanju mera može pripisati njihovoj (običnoj) nepažnji i ako u polisi osiguranja postoji klauzula koja jasno predviđa da osiguravač tada može umanjiti naknadu iz osiguranja u skladu sa stepenom krivice. Dakle, PEUPO ne predviđa kao neka nacionalna prava da u slučaju povrede obaveze preduzimanja mera da se smanji ili spreči nastanak štete običnom nepažnjom, ugovarač ili osiguranik ne odgovara. Ova pravila PEUPO, koja su obuhvaćena u čl. 9:101 i 9:102, upućuju na zaključak da je obaveza smanjenja ili sprečavanja nastanka štete ustanovljena i za ugovarača osiguranja i osiguranika, da se njihova odgovornost za propust u preuzimanju, koji obuhvata docnju i neuredno izvršenje mere, zasniva na krivici i da oni ne odgovaraju i pored krivice ukoliko između propusta u njihovom preduzimanju i nastupele štete od osiguranog slučaja ne postoji uzročna veza. Dalje, da obaveza nastaje *ex lege*, te da ugovarač ili osiguranik nemaju dužnost da o merama i načinu preduzimanja mera traže ili očekuju uputstvo od osiguravača kao što to zahtevaju neka nacionalna prava. I da ugovarač ili osiguranik koji su preduzeli mere mogu od osiguravača da traže naknadu troškova ili iznose štete nastale preduzimanjem mera i onda kada oni zajedno sa naknadom osigurane

[3] Project Group „Restatement of European Insurance Contract Law", Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), Status: 1 November 2015.

[4] PEUPO je izradila Projektna grupa „Reforma evropskog ugovornog prava osiguranja" sastavljena od 21 evropskog eksperta za ugovorno pravo osiguranja. Od 1999. godine kada je počela da radi grupa do objavljivanja konačnog teksta na njemu je rađeno 17 godina. O PEUPO za koje je još dok su bili u nacrtu (verziji iz 2007. i 2009. godine) vladalo opšte uverenje u evropskoj naučnoj javnosti da su napredan i uravnoteženi sistem zaštite interesa osiguravača i osiguranika, videti kod: Rokas, 2013, 32–36, a o istorijatu i značaju donošenja kao alternativnog i novog pravnog režima ugovora o osiguranju u EU, kod: Đorđević, 2011, 19–28.

[5] Primetimo da PEUPO obavezu preduzimanja represivnih, ali i preventivnih mera, ne ustanovljavaju za korisnika osiguranja, odnosno za treće lice kome pripada ugovorena naknada osiguranja kao u slučaju obaveze da prijavi osigurani slučaj ili sarađuje sa osiguravačem u utvrđivanju nastanka osiguranog slučaja. To rešenje je prihvaćeno i u uporednom nacionalnom pravu. Iz razumljivih razloga obaveza preduzimanja preventivnih mera vezana je za ličnost ugovarača ili osiguranika. Ovo je bilo potrebno napomenuti zbog toga što u našoj sudskoj praksi postoji jedna odluka suda u kojoj je sud obavezao osiguravača da trećem licu koje je pretrpelo štetu prilikom gašenja požara osiguranog objekta u svojini ugovarača osiguranja da mu osiguravač nadoknadi pričinjenu štetu. O toj odluci i mogućem pravnom osnovu za takvu odluku suda govorićemo u narednom odeljku rada.

štete prelaze sumu osiguranja, bilo da su mere bile uspešne ili neuspešne. Ono što je naizgled ostalo otvoreno u regulativi PEUPO je pitanje da li ugovarač i osiguranik mogu da traže naknadu troškova ili štete koji prelaze iznos osigurane sume i kada su prilikom preduzimanja mera mogli da procene da će iznos troškova ili štete prevazići visinu osigurane sume. Podrazumeva se, logičkim tumačenjem iskaza / izraza u normi PEUPO da su ugovarač i osiguranik dužni da preduzmu samo one mere koje su opravdane i adekvatne prema datim okolnostima radi smanjenja ili sprečavanja nastanka štete od osiguranog slučaja, da ako su u vreme nastupanja ili nastupelog osiguranog slučaja oni mogli da procene da će iznos troškova ili štete zbog preduzetih mera prevazići visinu osigurane sume da neće imati pravo na naknadu troškova ili iznose štete. Nezavisno od ovog zaključka do koga dolazimo, videli smo, primenom na rečeni iskaz u normi PEUPO pravila logike poznatog kao razlog na osnovu suprotnosti (*argumentum a contratio)*, do istog zaključka možemo doći i primenom pravila o (ne)savesnosti. Naime, u opisanoj situaciji ugovarač i osiguranik su bili nesavesni i bez saglasnosti osiguravača nisu smeli da preduzimaju mere spasavanja.

Prema PEUPO, preventivna mera je kaluzula u ugovoru o osiguranju, nezavisno da li je stilizovana kao uslov za nastanak obaveze osiguravača da isplati naknadu osiguranja, u kojoj je određeno da ugovarač osiguranja ili osiguranik imaju obavezu da pre nastanka osiguranog slučaja preuzmu ili se uzdrže od vršenja određenih radnji radi sprečavanja nastupanja osiguranog rizika (čl. 4:101). I u kranjem cilju da ne nastupi obaveza osiguravača na isplatu naknade iz osiguranja. Zbog nepridržavanja preventivnih mera osiguravač ima pravo da otkaže ugovor o osiguranju ili pravo da se oslobodi svoje obaveze na isplatu naknade / uskrati da ugovaraču, odnosno osiguraniku isplati naknadu. Ovim pravima osiguravač može da se koristi samo ako je u ugovoru o osiguranju neko od ovih prava ustanovio posebnom klauzulom u ugovoru i uz uslove koje predviđaju PEUPO. Osiguravač može da se koristi ugovorenim pravom na otkaz ugovora kada je obaveza pridržavanja preventivnih mera povređena sa namerom ugovarača osiguranja ili osiguranika da se prouzrokuje šteta, odnosno ostvari osiguranjem pokriveni rizik ili namerno i sa znanjem da će se povredom obaveze verovatno prouzrokovati šteta (u pitanju je nestandardni stepen krivice čiji je u evropskom kontinentalnom pravu ekvivalent gruba nepažnja – prim. aut.) Pravo na otkaz vrši se davanjem pismenog obaveštenja ugovaraču (ne i osiguraniku, bez obzira ko je od njih povredio obavezu) u roku od mesec dana od trenutka kada je osiguravač saznao ili mu je postalo očigledno nepovinovanje ugovarača ili osiguranika preventivnoj meri. Pokriće prestaje u trenutku davanja izjave o otkazu (čl. 4:102). Ako je klauzulom u ugovoru o osiguranju predviđeno pravo osiguravača da odbije da isplati naknadu / oslobodi se od plaćanja naknade osiguranja zbog nepridržavanja preventnivnih mera, klauzula proizvodi posledice samo u obimu u kojem je šteta prouzrokovana takvim postupkom ugovarača ili osiguranika preduzetim sa namerom da se šteta prouzrokuje ili namerno i sa znanjem da će nepridržavanje preventivne mere verovatno da prouzokuje štetu. A za slučaj nepostupanja po preventivnoj meri nepažnjom (obična nepažnja, odnosno laki nehat) ugovarača ili osiguranika, osiguravač ima pravo da ugovori (klauzula kojom se to pravo ugovara mora biti jasna – prim. aut.) smanjenje naknade iz osiguranja u obimu koji odgovara visini štete koja je osiguravaču prouzrokovana njihovim nepažljivim nepostupanjem u skladu sa preventivnom merom (čl. 4:103).[6] Ukoliko je, međutim, preduzimanje ili uzdržavanje od vršenja određenih radnji koja čini preventivnu meru u ugovoru o osiguranju predviđeno kao (odložni - prim. aut.) uslov za nastanak obaveze osiguravača, pa ugovarač ili osiguranik prekrši obavezu, ne postavlja se pitanje prava osiguravača prema ugovaraču, odnosno osiguraniku jer ugovor o osiguranju nije ni nastao.

U rezimeu ispitivanja PEUPO treba istaći da oni u sankcionisanju povrede obe razmotrene obaveze ugovarača osiguranja i osiguranika primenjuju princip srazmernosti. Da su u pogledu sankcionisanja obaveze pridržavanja preventivnih mera transparentni, s obzirom na to da predviđaju da osiguravač klauzulom u ugovoru može da ugovori pravo na otkaz ugovora zbog kršenja mere, pored prava da se potpuno ili delimično oslobodi obaveze da isplati naknadu osiguranja. I da ih regulišu relativno prinudnim normama, s obzirom na to da predviđaju da se od razmotrenih odredbi kojima se uređuje sadržina ovih obaveza može odstupiti ako su ona učinjena u korist ugovarača osiguranja i osiguranika, a u korist bilo koje ugovorne strane, osiguravača ili

[6] Primetimo da PEUPO ne pominje obavezu za osiguravača da ugovaraču osiguranja i osiguraniku naknadi troškove ili iznose šteta koji su za njih nastali zbog preduzimanja preventivnih mera. To je pojmljivo, s obzirom na to da se okolnost ko će snositi te troškove, ugovarač osiguranja, odnosno osiguranik ili osiguravač i iz čijih sredstava ili kredita, kako i u kom obimu i uz koje uslove reguliše se posebnom / posebnim klauzulama u ugovoru o osiguranju u kome je, videli smo, predviđena klauzula na osnovu koje ugovarač ili osiguranik imaju obavezu da preduzmu ili se uzdrže od vršenja određene radnje / mere kojom se sprečava nastupanje osiguranog slučaja. Dakle, klauzula u ugovoru o osiguranju (ili poseban ugovor koji se zaključuje kao samostalan ili kao aneks ugovora o osiguranju – prim. aut.) o obavezi snošenja troškova ili štete zbog preduzimanja preventivnih mera predmet je slobode ugovaranja i izvan je područja normativnog regulisanja.

ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika kod ugovora o osiguranju koja za predmet imaju pokriće velikih rizika predviđenih u čl. 1:103, st. 2.

Nemačko pravo – U Zakonu o ugovorima o osiguranju Nemačke (u daljem tekstu: ZUON)[7], zakonska obaveza osiguranika da otkloni i smanji štetu prouzrokovanu osiguranim slučajem, kako se ona naziva u tom zakonu, reguliše se u okviru opštih odredbi o osiguranju od štete, pod kojim se, kao što je poznato, podrazumevaju osiguranja kod kojih kad nastupi osigurani rizik osiguravač ima obavezu na kompenzaciju stvarne štete, a ako je posebno ugovoreno i naknadu izmakle koristi (par. 82–83). Zatim, u odredbama o naknadi troškova koji su nastali izvršenjem obaveze otklanjanja ili smanjenja štete nastale osiguranim slučajem u kopnenom transpornom osiguranju (par. 184) i u osiguranju od nezgode (par. 135).

Obaveza je propisana za osiguranika i obuhvata dve dužnosti. Prva je da otkloni ili umanji štetu prema svojim (subjektivnim) mogućnostima. Ona se u pogledu vremena preduzimanja vezuje na nastanak osiguranog slučaja. U tome se razlikuje od ove obaveze u PEUPO, kod kojih se primenom jezičkog tumačenja odredbe čl. 9:101, st. 3 i čl. 9:102, st. 1 može zaključiti da su ugovarač osiguranja ili osiguranik dužni da smanje ili spreče nastanak štete već u trenutku nastajanja osiguranog slučaja, a ne samo one koja je nastala prilikom nastupanja osiguranog slučaja kao što je to predviđeno u par.82, st. 1 ZUON. Druga dužnost je da se prilikom otklanjanja i umanjenja štete osiguranik pridržava uputstava osiguravača o merama koje treba da preduzme, ili se uzdrži od preduzimanja mera ako je to za njega pogodno. Da bi ovu dužnost mogao da izvrši, zakonodavac osiguranika obavezuje da se obrati osiguravaču i da od njega pribavi uputstva, ali samo ako to okolnosti dozvoljavaju (hitnost preduzimanja mera na otklanjanju ili smanjenju štete, jasno je, jedan su od mogućih razloga zbog kojih osiguranik nema dužnost da od osiguravača traži uputstva). Sa svoje strane, osiguravač može i bez zahteva osiguranika ili i pored zahteva osiguranika ovom da dâ uputstva za otklanjanje ili umanjenje štete. Zbog propusta da samoinicijativno osiguraniku da odgovarajuća uputstva osiguravač ne može da odgovara, pošto davanje uputstava osiguraniku bez njegovog zahteva nije pravna dužnost, već ovlašćenje koje on može, ali i ne mora da koristi. Ako u ugovoru o osiguranju učestvuje više osiguravača, na primer, kod saosiguranja ili višestrukog osiguranja, pa oni izdaju različita / protivrečna uputstva, osiguranik je dužan tada da postupi po svojoj savesti na adekvatan način (par. 82, st. 2).[8] Forma uputstava, kao ni forma u kojoj se ona mogu / moraju zahtevati od osiguravača nije propisana, te su punovažni i kada su učinjeni usmeno, što otvara problem dokazivanja i pojavu mogućih sporova oko dokazivanja da li su uopšte učinjena i sa kojom sadržinom.

Pravne posledice povrede dužnosti osiguranika da otkloni ili smanji štetu i dužnosti da zahteva i pridržava se uputstava osiguravača o merama koje treba da preduzme radi otklanjanja ili smanjenja štete koja je nastala prilikom nastupanja osiguranog slučaja prilagođene su principu srazmernosti (par. 82, st. 3). Sledstveno tom principu, gubitak ili smanjenje prava osiguranika na naknadu iz osiguranja zavisi od stepena krivice osiguranika. Potpuni gubitak zahteva za plaćanje naknade nastupa kada je osiguranik namerno povredio svoje dužnosti, a u slučaju grube nepažnje osiguravač je ovlašćen da snizi naknadu u meri koja odgovara težini krivice osiguranika. Mera sniženja naknade zavisi od toga da li je osiguranikova gruba nepažnja bliža nameri ili običnoj nepažnji.[9] Teret dokazivanja grube nepažnje snosi osiguranik, a namere osiguravač. A ako su dužnosti povređene običnom nepažnjom osiguranika, povreda ne povlači pravne posledice. Međutim, bez obzira da li je osiguranik povredio dužnosti namerno ili grubom nepažnjom, osiguravač je obavezan da plati naknadu osiguranja ukoliko povreda dužnosti nije presudno uticala na utvrđivanje osiguranog slučaja ili naknade ili na njen obim. Ipak, i kada nema ove uzročne veze između povrede osiguranikovih dužnosti i nemogućnosti da se utvrdi da je nastupio osigurani slučaj, odnosno nemo-

[7] Versicherungsvertragsgesetz vom 23. November 2007, BGBl. I S. 2631, das zuletzt durch Artikel 8 Absatz 21 des Gesetzes vom 17. Juli 2015, BGBl. I S. 1245, geändert worden ist (nemački Zakon o ugovorima o osiguranju od 23. 11. 2007).

[8] ZUON u par. 82 niti u nekom drugom paragrafu ne predviđa, kao što to čine PEUPO, da je osiguranik dužan da preduzme preventivne mere / mere sprečavanja da nastupi osigurani slučaj. I pored toga, prema nekim mišljenjima, osiguraniku se prilikom naknade troškova koje je imao zbog mera otklanjanja ili smanjenja štete, moraju uračunati radnje koje je kao preventivne mere propustio da preduzme (Đorđević, Samardžić, 2014, 81). Ako se ovo gledište prihvati kao ispravno, a mi mislimo da jeste, onda bi to bila još jedna oblast na kojoj se ukrštaju obaveza osiguranika da preduzme preventivne mere i obaveza preduzimanja represivnih mera, odnosno one strukturiraju kao konvergentne. Pa i da između njih postoji odgovarajući koneksitet.

[9] U tom smislu Rixecker zastupa mišljenje da kod povreda zakonskih i ugovornih obaveza osiguranika kod kojih se u ZUON predviđa u slučaju grube nepažnje umanjenje naknade osiguranja u meri koja odgovara težini ispoljene krivice osiguranika da, po pravilu, ne treba poći od polovine naknade, tj. da smanjenje nadoknade zbog grube nepažnje ne bi smelo da bude šematizovano na ovaj ili drugi procentualni način, već da treba posmatrati celokupno ponašanje osiguranika prilikom povrede obaveze, te da kod kvote smanjenja nadoknade treba u prvom redu poći od objektivne težine povrede obaveze tako da kod naročito teške grube nepažnje osiguranika naknada treba da izostane u celosti (Rixecker, 2009, 8).

gućnosti da se utvrdi naknada ili njena visina, osiguravač se potpuno oslobađa obaveze plaćanja naknade kada je osiguranik zlonamerno povredio dužnosti (čl. 82, st. 4). Tada se osiguranik, *de facto*, kažnjava zbog teške nelojalnosti ispoljene prema osiguravaču.

Korelativna obaveza osiguravača da osiguraniku naknadi troškove povodom ispunjenja njegovih dužnosti koje čine obavezu preduzimanja mera na otklanjanju ili smanjenju štete prilikom nastupanja osiguranog slučaja, uređena je u par. 83 ZUON. Uslov koji se mora ispuniti da bi nastala obaveza osiguravača na naknadu troškova je da su oni nastali izvršenjem mera na otklanjanju ili smanjenju štete koje je osiguranik prema okolnostima slučaja smatrao prikladnim u ispunjavanju uputstava osiguravača. Tako nastale troškove osiguravač je dužan naknaditi i kada mere nisu imale uspeha, i samo u okviru ugovorene sume osiguranja. Ali, ako su troškovi nastali prema uputstvima osiguravača, naknađuju se i kada zajedno sa ostalim obeštećenjem premašuju iznos sume osiguranja. Osiguravač je, međutim, ovlašćen onda kada može da snizi naknadu iz osiguranja i da snizi naknadu troškova osiguranika. To je pored razmotrenog slučaja sniženja naknade zbog povrede dužnosti osiguranika grubom nepažnjom i slučaj, na primer, sniženja naknade zbog postojanja podosiguranja. Da bi se obezbedilo da osiguranik uredno izvrši obavezu na otklanjanju ili smanjenju štete prilikom nastupanja osiguranog slučaja i osiguranik na njeno izvršenje i zaštitu interesa osiguravača njihovim ispunjenjem, nemački zakonodavac propisuje za osiguravača, pored obaveze da osiguraniku naknadi troškove na otklanjanju ili smanjenju štete, da na njegov zahtev predujmi iznos koji je potreban za troškove (akontacija troškova).[10]

Rešenja koja su obuhvaćena u odredbama par. 82 u kojima se reguliše sadržina obaveze osiguranika da otkloni ili smanji štetu od nastalog osiguranog slučaja i posledice njene povrede i par. 83 u kojima je uređena obaveza osiguravača da osiguraniku naknadi troškove nastale otklanjanjem ili smanjenjem štete, po metodu normiranja pripadaju relativno prinudnim normama, te se od njih ne može odstupiti na štetu osiguranika (čl. 87).

U osiguranju stvari (par. 90), kopnenom osiguranju transporta (par. 135, st 1) i osiguranju od nezgode (par. 184), koja su regulisana dispozitivnim normama, ustanovljena su neka specifična pravila kojima se odstupa od napred ispitanih rešenja koja donose par. 82 i 83. U osiguranju stvari, kao i u drugim osiguranjima od štete, osiguranik nema obavezu da preduzima mere da otkloni neposredno predstojeći osigurani slučaj. Ali za razliku od ostalih osiguranja od štete u kojima osiguranik ima pravo samo na naknadu troškova otklanjanja ili smanjenja štete kad je osigurani slučaj nastupio, kod osiguranja stvari on ima pravo i na naknadu troškova koje je napravio da bi otklonio neposredno predstojeći osigurani slučaj ili da bi umanjio njegove posledice. U kopnenom osiguranju transporta osiguranik ima pravo uvek na troškove otklanjanja ili umanjanja štete koji prelaze sa ostalim obeštećenjem iznos sume osiguranja. A na osiguranje od nezgode ne primenjuju se odredbe par. 82 i 83 o obavezi osiguranika da otkloni ili umanji štetu od osiguranog slučaja i obavezi osiguravača da osiguraniku naknadi troškove otklanjanja ili umanjenja štete.[11]

U poređenju sa rešenjima koje o razmatranoj obavezi donose PEUPO, kao najvažnije razlike u njenom regulisanju u odnosu na ZUON, treba istaći da su u oba izvora prava posledice povrede ove obaveze struktuirane prema stepenu krivice osiguranika, odnosno prema principu proporcionalnosti i da je njihov sistem, odnosno vrste tih posledica – prava osiguravača su različito regulisani u ovim izvorima. Zatim, da PEUPO ne poznaju uputstva i dužnost postupanja ugovarača osiguranja i osiguranika po uputstvima osiguravača. Da se prema PEUPO troškovi izvršenja obaveze naknađuju osiguraniku i kada prelaze iznos osigurane sume, dok se prema ZUON naknađuju u okviru sume osiguranja, osim ako su nastali po uputstvima osiguravača i u tran-

[10] U troškove koji se nadoknađuju kod osiguranja životinja ne ulaze oni koje je osiguranik imao u vezi sa ishranom, negom i veterinarskim ispitivanjem i lečenjem osiguranih životinja, premda su nastali po uputstvima osiguravača ili su nastali zato što je osiguranik smatrao da je prema okolnostima slučaja bilo prikladno da preduzme odgovarajuće mere radi otklanjanja ili smanjenja štete zbog nastupanja slučaja od koga su životinje osigurane (par. 83, st. 4 ZUON). To je razumljivo, jer troškovi ishrane i drugi pomenuti ulaze u troškove kojima se obezbeđuje egzistencija životinja i njih bi osiguranik morao da snosi i da nije životinje osigurao.

[11] Radi potpunosti izlaganja, istaći ćemo još jednu specifičnost vezanu za naknadu troškova nastalih zbog otklanjanja ili umanjenja štete od osiguranog slučaja u transportnim osiguranjima. Izostavili smo da je istaknemo u osnovnom tekstu jer je minornog značaja za naše izlaganje koje sledi o obavezi osiguranika da ograniči posledice osiguranog slučaja u Prednacrtu GZS, s obzirom na to da on nema posebnih odredbi o kopnenim transportnim osiguranjima. Specifičnost je u tome što kod ovog osiguranja, osiguravač koji je naknadio osiguraniku troškove zbog otklanjanja ili umanjenja štete od osiguranog slučaja ima obavezu da bez obzira na te troškove (ranije isplaćene) da naknadi štetu koja je nastala kasnijim nastupanjem osiguranog slučaja (par. 135, st. 2). Ovo rešenje je produkt posebnosti transportnog osiguranja karga, u kome se osiguranje vezuje za pokriće šteta na robi koja se prevozi do određenog iznosa osigurane sume i do njenog iscrpljenja nezavisno da li je do njega (iscrpljenja) došlo usled nastupanja jednog ili više osiguranih slučajeva u toku trajanja osigurane vožnje.

sportnim osiguranjima kada ih je osiguravač obavezan da naknadi i ako zajedno sa ostalim obeštećenjem premašuju iznos sume osiguranja. I da prema PEUPO osiguranik nema pravo na predujam troškova koje, kao što ćemo videti, nije predviđeno ni u većini drugih nacionalnih prava koja u radu analiziramo.

Austrijsko pravo – Obaveza osiguranika iz par. 83 ZUON koju smo upravo razmotrili, u Zakonu o ugovoru o osiguranju Austrije (dalje u tekstu: ZUOA)[12] ustanovljava se za ugovarača osiguranja u par. 62. A obaveza osiguravača da naknadi troškove nastale njenim izvršenjem (osiguraniku) koja je u ZUON regulisana u par. 83, u ZUOA prema ugovaraču osiguranja obuhvaćena je u par. 63. Odredbe ova dva paragrafa sistematizovane su u odeljku o opštim odredbama o osiguranju od štete, kao u ZUON, s tim da ZUOA nema kao ZUON u okviru odredbi o osiguranju od štete posebne opšte odredbe koje se odnose na osiguranje (svih) stvari, već samo odredbe o osiguranju zgrada od požara. To je značajno pomenuti zbog toga što ZUOA nema kao ZUON u par. 90 specijalnu odredbu o obavezi osiguravača da ugovoraču osiguranja u osiguranjima stvari naknadi troškove mera koje je on učinio da bi otklonio neposredno predstojeći osigurani slučaj / otklonio osigurani slučaj u nastajanju. U ZUOA obaveza ugovarača osiguranja iz par. 62 regulisana je relativno prinudnim normama, a obaveza osiguravača iz par. 63 dispozitivnim normama, dok su u ZUON, kao što smo videli, obe ove obaveze regulisane relativno prinudnim normama.

Sličnost u regulisanju sadržine obaveze ugovarača osiguranja na preduzimanju mera da se otkloni ili umanji šteta koja je nastala nastupanjem osiguranog slučaja u ZUOA, očigledna je sa načinom njenog regulisanja za osiguranika u ZUON. U ZUOA zahteva se od ugovarača osiguranja da se pobrine da ukloni ili umanji štetu bez pozivanja kao u ZUON da tu dužnost obavi u skladu sa svojim mogućnostima. Ipak, i u ZUOA to je podrazumevano značenje, s obzirom na to da se u skladu sa načelom poštenja i savesnosti ne može zahtevati od ugovarača osiguranja da izvrši nešto što je izvan njegovih mogućnosti. I prema austrijskom zakonu ugovarač osiguranja, kao i prema ZUON osiguranik, ima dužnost da se drži uputstava koja je dobio od osiguravača u pogledu uklanjanja ili umanjenja štete, ali i da ih sam zatraži ako mu to mogućnosti / okolnosti dozvoljavaju. I da, ako je od više osiguravača koji su uključeni u osiguranje dobio međusobno protivrečna / različita uputstva, da postupi po sopstvenoj oceni / na adekvatan način.

Obaveza osiguravača u ZUOA da ugovaraču naknadi troškove nastale zbog izvršenja njegove obaveze da otkloni ili umanji štetu od osiguranog slučaja (par. 63, st. 2) regulisana je na identičan način sa tom obavezom koju ima osiguravač prema osiguraniku u nemačkom pravu (par. 83, st. 1 i 3 ZUON). Jedina razlika je u tome što je u ZUOA osiguravač ovlašćen da snizi naknadu troškova samo u slučaju podosiguranja (up. par. 62, st. 2 ZUOA sa par. 83, st. 3 ZUON). I pitanje naknade ovih troškova kod osiguranja životinja regulisano je na identičan način u austrijskom (par. 123, st. 1 ZUOA) i nemačkom pravu (par. 83, st. 4, ZUON). U ZUOA postoji jedna dopunska odredba (par. 123, st. 2) nepoznata nemačkom zakonodavcu u pogledu troškova na otklanjanju ili umanjenju štete od osiguranog slučaja životinja. Njom je predviđeno da troškove hitnih veterinarskih pregleda obolele osigurane životinje ravnopravno snose ugovarač osiguranja i osiguranik. Identično je regulisana i naknada troškova u kopnenom transportnom osiguranju (up. par. 144 ZUOA sa par. 135 ZUON). Međutim, u ovom zakonu za razliku od ZUON (par. 184) nema posebnih odredbi o naknadi troškova u osiguranju od nezgode.

Razlika između ZUOA (par. 62, st. 2) i ZUON (par. 82, st. 3 i 4) postoji u pogledu regulisanja posledica povrede razmatrane obaveze od strane ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika (povrede dužnosti da prilikom nastupanja osiguranog slučaja otkloni ili umanji štetu i povrede dužnosti vezanih za traženje, dobijanje i postupanje po instrukcijama / uputsvima osiguravača). Naime, prema par. 62, st. 2 ZUOA, osiguravač se oslobođa od obaveze plaćanja naknade i kada je ugovarač osiguranja povredu obaveze učinio umišljajem i grubom nepažnjom. Ipak, u slučaju grube nepažnje obaveza plaćanja osiguravača ostaje na snazi, ukoliko obim štete nastale povredom ne bi bio manji ni u slučaju urednog ispunjenja obaveza. Dakle, kao i prema ZUON, povreda obaveze ugovarača osiguranja običnom nepažnjom ne povlači posledice, a ona koja je nastala grubom nepažnjom, za razliku od ZUON, ne smanjuje se primenom principa proporcionalnosti u meri koja odgovara težini krivice ugovarača. Obaveza

[12] Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag – Versicherungsvertragsgesetz – VersVG, StF: BGBl. Nr. 2/1959. – Dostupno na: http://ris.bka.gv.at/Bundesrecht/, 10. 3. 2017 (austrijski Zakon o ugovoru o osiguranju Austrije od 2. decembra 1958. godine). Poslednje izmene i dopune u: BGBl. I Nr. 126/2015 (VfGH).

osiguravača da plati naknadu ostaje i tada, osim u navednom slučaju.[13]

Švajcarsko pravo – Švajcarski zakonodavac je u Zakonu o ugovoru o osiguranju (u daljem tekstu: ZUOŠ)[14], obavezu osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja koja se u nemačkom i austrijskom ugovornom pravu osiguranja naziva obavezom otklanjanja i smanjenja štete nastale prilikom nastupanja osiguranog slučaja, proširio na sve slučajeve nastanka štete na osiguranoj stvari, kao što je šteta koju su ugovarač osiguranja ili osiguranik ili lica za koje oni odgovaraju prouzrokovali svojom krivicom izazivanjem osiguranog slučaja pokrivenog osiguranjem (čl. 14), propustom u preduzimanju preventivnih mera ili na drugi način za koju po ugovoru o osiguranju odgovara osiguravač (štete uzrokovane radnjama korisnika osiguranja ili trećih lica). To objašnjava zbog čega je ona regulisana u čl. 61 ZUOŠ dispozitivnim normama i nazvana je „Obavezom spasavanja", a obaveza osiguravača na naknadu troškova osiguraniku koji su nastali spasavanjem obavezom naknade troškova spasavanja. Ona je uređena u čl. 70 tog zakona, takođe, dispozitivnim normama (čl. 97 i 98).[15] [16]

Prema svojoj sadržini obaveza osiguranika na spasavanje, koja je regulisana u odeljku o osiguranju od štete, obuhvata dužnost osiguranika da ograniči obim štete, što znači, ako se spasavanje odnosi na štetu nastalu nastupanjem osiguranog slučaja, dužnost preduzimanja mera na otklanjanju ili umanjenju štete od osiguranog slučaja, kako je ona označena u nemačkom i austrijskom pravu. Da bi izvršio tu dužnosti osiguranik mora da preduzme sve situacione mere koje su za njega subjektivno moguće (faktičko pitanje) da se ograniči obim štete. Druga dužnost u okviru obaveze osiguranika na spasavanje je da zahteva od osiguravača instrukcije o merama koje treba preduzeti i kojih se on treba pridržavati. Ta dužnost za osiguranika nastaje onda kada nema opasnosti zbog kašnjenja u preduzimanju mera. Dakle, osiguranik nije dužan da od osiguravača traži instrukcije o merama spasavanja ako bi upućivanjem zahteva za instrukcije i čekanjem da ih dobije zakasnio sa blagovremenim i urednim preduzimanjem mera radi ograničenja obima štete. ZUOŠ, međutim, ne ustanovljava ovlašćenje za osiguravača da i bez zahteva osiguranika ovome uputi odgovarajuće instrukcije i obavezu osiguranika da se pridržava i tih instrukcija, niti način postupanja osiguranika kada od više osiguravača dobije protivrečne instrukcije, kao ni pravo za osiguranika da i uslovima pod kojim može od osiguravača da zahteva akontaciju troškova za preduzimanje mera spasavanja. Ta pitanja regulišu se uslovima osiguranja, umesto zakonom kao u nemačkom ili austrijskom pravu. To je logično, s obzirom na to da su regulisanjem svih ovih pitanja nemački i austrijski zakonodavac, želeli da obezbede bolju zaštitu osiguraniku. I zbog toga su ona regulisana relativno prinudnim normama. Pre nego što se izjasnimo o posledicama kršenja obaveze spasavanja, odnosno pravima koja ima osiguravač prema osiguraniku kad on povredi obavezu spasavanja, istaćićemo da se instrukcije mogu u praksi osiguranja i sudskoj praksi tumačiti drugačije od uputstava koje daju nemački i austrijski osiguravači. Utoliko što se instrukcije o merama u datim okolnostima mogu protumačiti kao obavezne za osiguranika, a uputstva kao fakultativna u pogledu pridržavanja. Premda švajcarski zakonodavac u odredbi u kojoj reguliše instrukcije govori o merama koje osiguranik treba da preduzme i kojih treba da se pridržava. S druge strane, izvesno je da ova formulacija dopušta sudu i da procenjuje u datim okolnostima da osiguranik nije bio dužan da preduzme i pridržava se mera koje mu je u instrukcijama dao osiguravač. Međutim, ono što je izvesno u švajcarskom pravu jeste da ako je osiguranik dobio instrukcije o merama spasavanja od osiguravača da one imaju prioritet u primeni u odnosu na one koje je moguće da preduzme sam osiguranik. To će reći, da osiguranik mora da primeni mere iz instrukcija, iako smatra da bi one koje bi on preduzeo u većem obimu od instrukcijama dobijenih ograničile obim štete nastale osiguranim slučajem. A posebno, ako su mere obuhvaćene instrukcijama različite od onih koje bi preduzeo osiguranik.

[13] Austrijski zakonodavac se nije ugledao na nemačkog zakonodavca i nije regulisao pitanje tereta dokazivanja postojanja namere, odnosno grube nepažnje, niti da je osiguravač obavezan da plati naknadu ako povreda obaveze ugovarača osiguranja nije presudno uticala na utvrđivanje osiguranog slučaja, niti na utvrđivanje ili obim naknade. Već je kod štete od grube nepažnje, da bi osiguravač ostao u obavezi da plati osiguranu naknadu, povezao sa obimom štete nastale povredom obaveze i sa slučajem urednog ispunjenja obaveze. To i nije bilo neophodno, s obzirom na to da je prvo od ta dva pitanja regulisano propisima o parničnom postupku, a drugo opštim pravilima Građanskog zakonika o neophodnosti postojanja uzročno-posledične veze između posledice i krivice za povredu obligacione obaveze.

[14] Loi fédérale sur le contrat d'assurance du 2 avril 1908, Etat le 1er janvier 2011, FF 1904, 267 (LCA) (švajcarski Zakon o ugovoru o osiguranju od 2. aprila 1908, reformisan stupio na snagu 1. januara 2011).

[15] U nameri da se bolje razume sadržina obaveze spasavanja i uoče razlike u odnosu na obavezu otklanjanja i umanjenja štete prema ZUON i ZUOA, u nastavku citiramo čl. 61, st. 1 ZUOŠ: (1) Kada nastane šteta, osiguranik je u obavezi da učini sve što je moguće radi ograničenja obima štete. Ako nema opasnosti zbog kašnjenja u preduzimanju tih mera, osiguranik je u obavezi da zatraži instrukcije od osiguravača o merama koje treba preduzeti i kojih se treba pridržavati.

[16] Obaveza spasavanja, onako kako je definiše ZUOŠ, još jedan je primer kreacije uzajamne povezanosti te obaveze sa obavezom sprečavanja nastupanja osiguranog slučaja.

Ako osiguranik prekrši obavezu spasavanja, osiguravač ima pravo da smanji osiguranu naknadu za iznos koji ne bi umanjio da je obaveza ispunjena. Misli se na uredno ispunjenje obaveze, u pogledu blagovremenosti i karaktera preduzetih mera, situacionih i onih koje je osiguraniku naložio osiguravač, u smislu da su bile adekvatne i da se mogu podvesti pod kategoriju svih mogućih kojima se ograničava obim štete. Da bi osiguravač mogao da smanji naknadu osiguranja prekršaj preduzimanja mogućih mera treba da je neopravdan. To je, takođe, faktičko pitanje. Ovo pominjemo zbog toga što, kao što se uočava, švajcarski zakonodavac odgovornost za kršenje obaveze spasavanja ne povezuje sa krivicom osiguranika. Prema odgovarajućem obliku i stepenu, kao što je to učinio u čl. 14 ZUOŠ u kome su regulisasna prava osiguravača prema osiguraniku zbog prouzrokovanja štete izazivanjem osiguranog slučaja ili povredom njegovom krivicom neke druge zakonske ili ugovorne obaveze za koju nisu propisane druge sankcije. Dakle, sa institutom (krivicom) koji je normiran u Zakonu o obligacijama i široko je poznat i primenjivan u pravnoj praksi. Procena neopravdanosti kao pravnog standarda, pretpostavlja razgraničenje prema standardu opravdanosti kršenja. Ipak, u tom odnosu, kršenje obaveze spasavanja može od sudije biti ocenjeno kao kršenje sa namerom, grubom nepažnjom ili običnom nepažnjom, kako je to zakonodavac učino u čl. 14 ili jednostavno kao ono koje odstupa od standarda opravdanog kršenja. I u svim tim slučajevima osiguranik je smatran odgovornim zbog kršenja obaveze spasavanja. Mera umanjenja naknade koja se sprovodi prema kriterijumu iznosa koji bi bio plaćen osiguraniku ili trećem da je obaveza spasavanja (uredno) izvršena, ukazuje da je švajcarski zakonodavac prilikom propisivanja sankcije za povredu ove obaveze u izvesnoj meri vodio računa o primeni principa srazmernosti, ali ne u meri kako je to učinjeno prema stepenu krivice osiguranika u čl. 14 ZUOŠ.[17]

Ako je osiguranik imao troškove zbog ograničenja obima štete, odnosno izvršenja obaveze spasavanja, osiguravač je dužan da mu ih nadoknadi i onda kada su mere spasavanja koje je preduzeo bile očigledno neadekvatne ili neuspešne. Kao i onda kada premašuju sumu osiguranja. Kao što vidimo, u ovim pitanjima postoji sličnost sa rešenjima ZUON i ZUOA. Ostala pitanja troškova koja regulišu ovi zakoni koja nisu poznata u ZUOŠ uređuju se opštim uslovima osiguranja. U ZUON ona su uređena relativno prinudnim normama jer je zakonodavac hteo da i na ovom području unapredi zaštitu interesa osiguranika. A u ZUOA, pošto je obaveza naknade troškova uređena dispozitivnim normama, ona su regulisana kao pretpostavljena volja ugovornih strana.

U vezi sa troškovima, švajcarski zakonodavac ima jedno rešenje koje ne poznaju ZUON i ZUOA. Prema njemu, ako je suma osiguranja manja od novonabavne vrednosti, osiguravač snosi troškove spasavanja u srazmeri sume osiguranja i novonabavne vrednosti.[18]

Primetimo da u ZUOŠ nema, kao u ZUON, specijalnih pravila o troškovima u kopnenim transportnim osiguranjima i osiguranju od nezgode.

Francusko pravo – Zakonik o osiguranju Francuske, Knjiga I – Ugovor (dalje u tekstu: ZOF)[19] je jedan od retkih velikih kodifikacija u evropskom pravu osiguranja, a Francuska jedna od malog broja država sa veoma razvijenim osiguranjem i kulturom osiguranja, koji ne reguliše obavezu osiguranika da u skladu sa mogućnostima ograniči posledice osiguranog slučaja, odnosno da prilikom nastupanja osiguranog slučaja otkloni ili umanji štetu koja je nastala od osiguranog slučaja.[20] Ova zakonska obaveza osiguranika koja se, kao što smo videli, naziva u evropskim pravima i obavezom spasavanja, u francuskom pravu je predmet regulisanja individualno zaključenih ugovora o osiguranju i uslovima osiguranja jednostrano formulisanim od strane osiguravača. Dakle, kao ugovorna obaveza, sa svim rizicima koji proizilaze iz (adhezionog) karaktera ugovora o osi-

[17] Ni ZUOŠ nema posebnih odredbi o teretu dokazivanja da je osiguranik neopravdano prekršio obavezu spasavanja i o dejstvu nepostojanja uzročne veze između kršenja obaveze spasavanja i utvrđivanja osiguranog slučaja ili utvrđivanja naknade osiguranja ili obima naknade (ova pitanja su u nemačkom pravu, videli smo, regulisana u par. 82, st. 3 i 4 ZUON). Odgovor na prvo pitanje nalazimo u univerzalno prihvaćenom pravilu o dokazivanju u parničnom postupku prema kome parnična stranka, koja iz određene pravne činjenice izvodi za sebe pravo, dužna je da tu činjenicu dokaže. Ovde je to osiguravač ukoliko smatra da je osiguranik neopravdano prekršio obavezu spasavanja i zbog toga namerava da se koristi pravom da osiguraniku umanji naknadu osiguranja. Na drugo pitanje odgovor nalazimo u univerzalo prihvaćenom pravilu obligacionog prava, inače regulisanom u Zakonu o obligacijama Švajcarske, da posledica povrede obligacione obaveze mora biti u uzročnoj vezi sa krivicom, ili drugim oblikom povrede obaveze, te da ukoliko ove veze nema, nema ni odgovornosti za povredu obaveze.

[18] Novonabavna vrednost se prema ZUOŠ izračunava prema vrednosti osiguranog interesa u trenutku nastanka štete – čl. 62.

[19] Code des assurances, Version consolidée au 9 mars 2017 (Zakonik o osiguranju Francuske, konsolidovano stanje na dan 9. 5. 2015. godine).

[20] Interesantno je primetiti da je posle reforme ugovornog prava osiguranja u Francuskoj, odnosno ZOF iz 1930. godine iz ovog kodeksa izostavljena odredba čl. L 122-3 u kojoj je u osiguranju od požara bila regulisana obaveza osiguranika da ograniči štetne posledice nastalog osiguranog slučaja. U tom kratkom članu aktuelnog ZOF, određuje se jedino da se materijalna šteta koja je prouzrokovana na osiguranoj imovini merama spasavanja smatra direktnom materijalnom štetom.

guranju, sudske kontrole dopuštenosti njegovih klauzula i popunjavanja pravnih praznina u adhezionom ugovoru. Ove rizike uvećava nepotpun i nedovoljno jasan pravni okvir ustanovljen u ZOF za uređivanje mogućih posledica povreda ugovornih / ugovorenih obaveza osiguranika. Znači, i obaveze spasavanja, o čemu je opširno pisano (Slavnić, 2017a, 11–12) i zato nema potrebe da se ta pitanja ponovo razmatraju. Ovaj problem prisutan je u ugovornom pravu i drugih država čija zakonodavstva ispitujemo u nastavku rada koja nisu regulisala ili su nepotpuno regulisala osiguranikovu obavezu spasavanja. I / ili nisu ili su fragmentarno regulisala obavezu osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove spasavanja. Zato se na njega nećemo vraćati.

U ZOF obaveza sprečavanja osiguranog slučaja, odnosno preduzimanja preventivnih mera od strane osiguranika, takođe, nije regulisana.

Češko pravo – U Građanskom zakoniku Češke, u 15. delu, odeljku *Obligacije* i pododeljku koji se odnosi na osiguranje od gubitaka i štete, obaveza ugovarača osiguranja na spasavanje, uređena je indirektno, u okviru odredaba o naknadi troškova spasavanja, u čl. 2819 (u daljem tekstu: GZČ)[21], dok su posledice povrede ove obaveze normirane u čl. 2800. One se pored obaveze spasavanja primenjuju i na povrede svih drugih zakonom ustanovljenih obaveza za ugovarača osiguranja, osiguranika i treće lice koje ima pravo na osiguranu nadoknadu za koje nisu propisane neke posebne posledice, kao i na povredu obaveza ustanovljenih ugovorom o osiguranju. Ni u ovom zakoniku, kao ni u ZUOŠ i izvorima prava drugih država koje ćemo u nastavku razmatrati, nisu ustanovljena posebna pravila o naknadi troškova spasavanja kod transportnih osiguranja, osiguranja nezgode i drugim osiguranjima koja poznaju ZUON i ZUOA.

U odredbama GZČ o troškovima spasavanja, sadržina obaveze spasavanja ugovarača osiguranja je samo delimično regulisana. U njoj se ustanovljava za ugovarača dužnost da mere sprečavanja osiguranog događaja / slučaja preduzme već u fazi neizbežnog nastanka osiguranog slučaja ili od osiguranog slučaja koji je nastao, ali i jedna druga dužnost, koja je u izvorima ugovornog prava osiguranja drugih evropskih država ustanovljena kao posebna ugovorna obaveza ugovarača, ili ređe kao zakonska obaveza. To je dužnost da preduzme mere raščišćavanja oštećene osigurane imovine ili njenih ostataka iz zdravstvenih, ekoloških ili bezbedonosnih razloga.[22] Okolnosti pod kojima se ove dužnosti koje čine obavezu spasavanja, odnosno mere mogu preduzeti nisu propisane (u skladu sa mogućnostima, sve koje su moguće i sl., kako je to regulisano na primer, u ZUON ili ZUOŠ). Takođe, nije propisana ni dužnost pridržavanja uputstva ili instrukcija osiguravača, koja u ZUON i ZUOA pretpostavlja dužnost osiguranika, odnosno ugovarača osiguranja da osiguravaču uputi zahtev da mu se ona dostave i nije propisan načina za ugovarača kako da postupi ako od više osiguravača dobije različita uputstva. Ona, kao i evenutalno pitanje akontacije troškova spasavanja, regulišu se, dakle, uslovima osiguranja.

Ugovarač osiguranja ima pravo samo na neophodne troškove preduzetih mera prilikom spasavanja. Pored troškova, ugovarač osiguranja ima pravo i da mu osiguravač nadoknadi štetu koju je imao u vezi sa tim merama / poslovima. Osiguravač nema pravo da ugovori, pod pretnjom ništavosti takve klauzule, pravo da ugovaraču osiguranja može da smanji sumu osiguranja ili maksimalni iznos osigurane naknade zbog nadoknade troškova i štete, ograniči ih na manje od 30% od sume osiguranja ili maksimalnog iznosa osigurane naknade za troškove spasavanja života ili zdravlja, ili ih ograniči ako ugovarač učini troškove spasavanja uz saglasnost osiguravača iako to od njega nije traženo. U GZČ, međutim, nije, kao u ZUON i ZUOŠ, regulisana obaveza osiguravača da ugovaraču nadoknadi troškove i štetu zbog preduzetih mera spasavanja onda kada su preduzete mere bile neadekvatne, neuspešne ili premašuju sumu osiguranja. U slučaju da to nije uređeno uslovima osiguranja, ugovarač osiguranja će se naći pred po njega neizvesnim rešenjem problema popunjavanja pravnih praznina.

Međutim, iako osiguravač nema pravo da ugovori sa ugovaračem osiguranja klauzule o pravima na specifične vrste kompenzacije sume osiguranja sa naknadom troškova i štete koju je imao zbog preduzetih mera spasavanja koje smo naveli u prethodnom pasusu, on može da se koristi jednom sankcijom prema ugovaraču osiguranja koji je prekršio obavezu spasavanja. A ona je, ako je kršenje ove obaveze značajno uticalo na na-

[21] Zákon ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, zákon č. 89/2012 *Sbírky zákonů ČR*. No. 89/2012 Coll. (na snazi od 1. 1. 2014). Odredbe o ugovoru o osiguranju u ovom zakoniku su srednje dužine posmatrano u odnosu na druge evropske zakone koji ili u kojima se reguliše ugovor o osiguranju (115 članova: članovi 2758–2872). To je broj identičan broju članova onom sa kojim se ugovor o osiguranju predlaže da bude regulisan u Srbiji, prema 70 članova u kojima je bio normiran u ZOO iz 1978.

[22] Nije bez značaja zapaziti, u vezi sa proširenjem obaveze spasavanja, ovu dužnost, da se u GZČ ona normira kao posebna zakonska obaveza na ovu i jedna koja se u evropskom uporednom pravu osiguranja redovno smatra ugovornom dužnošću ugovarača osiguranja, odnosno osiguranika. U pitanju je dužnost ugovarača da nakon nastupanja osiguranog slučaja, uz saglasnost osiguravača preduzme mere opravke oštećene stvari ili uklanjanja ostataka oštećene ili uništene osigurane stvari i dužnost da bez saglasnosti osiguravača preduzme te mere ako to nalažu razlozi bezbednosti, zaštite zdravlja ili prirodne okoline ili zbog nekog drugog važnog razloga (čl. 2851).

stanak osiguranog događaja, napredovanje, pogoršanje njegovih posledica, ustanovljenje ili određivanje iznosa osigurane nadoknade, pravo da smanji svoju obavezu u srazmeri uticaja kršenja te obaveze na obim obaveze osiguravača da nadoknadi štetu. Da li to pravo ima bez obzira da li je ugovarač osiguranja kriv ili nije za kršenje obaveze spasavanja, to zakonik ne reguliše u odredbama koje se odnose na ugovor o osiguranju. Ali, to i nije bilo potrebno, jer je opštim pravilima obligacionog prava u tom zakoniku već određeno da je krivica uslov za nastanak odgovornosti dužnika za povredu obligacione obaveze.

Dobra strana rešenja koje poznaje GZČ u pogledu naknade troškova i štete nastale spasavanjem je u tome što je to pravo prošireno i na osiguranika i druga lica koja su preduzela mere spasavanja. Dakle, osiguravač i ta druga lica nemaju obavezu, kao ugovarač osiguranja, na preduzimanje mera spasavanja, ali ako su ih preduzela *(bon volonte)* imaju prava na nadoknadu.

Za praksu osiguranja i zaštitu interesa osiguravača jedna dobra strana GZČ je rešenje da ugovarač osiguranja ima obavezu da preduzme mere spasavanja dok je osigurani slučaj u nastupanju, što nije prihvaćeno u većini evropskih uporednih zakonodavstava i to zbog toga što se merama preduzetim u to vreme mogu otkloniti šteta pre nego što je ona nastupila ili ona umanjiti u većem obimu dok je osigurani slučaj u nastupanju, nego što je izvesno da će se ona okloniti ili umanjiti ako je već nastupio osigurani slučaj. Kreatori zakonskog rešenja u uporednom pravu koji obavezu spasavanja vezuju isključivo za nastanak osiguranog slučaja, zaziru od mogućih zloupotreba ugovarača kada bi se on na njihovo preduzimanje obavezao dok je osigurani slučaj u nastajanju jer bi preduzimanjem mera spasavanja dok je osigurani slučaj u nastajanju mogao da pokuša i nekad i da uspe da prikrije svoje skrivljene radnje kojima je izazvao nastupanje osiguranog slučaja. Ali i zbog teškoća i sporova sa osiguravačem oko dokazivanja da li je i kada je osigurani slučaj bio u fazi nastanka.

Loša strana regulative GZČ jesu pomenute praznine o uputstvima / nalozima za preduzimanje mera spasavanja i naknadi troškova i štete od neadekvatnih ili neuspešnih mera spasavanja ili onih troškova i štete koji su iznad sume osiguranja.

Da bi zaokružili izlaganje o obavezi ugovarača osiguranja na spasavanje i obavezi osiguravača da ugovaraču naknadi troškove i štetu koju je ugovarač imao u izvršenju te obaveze, navešćemo da su one regulisane dispozitivnim normama, te da voljom ugovornih strana ispitana zakonska pravila, kojima su pomenute obaveze regulisane, mogu biti izmenjena. Dispozitivni karakter pravila kojima su uređene ove zakonske obaveze ugovarača, odnosno osiguravača proizilazi iz jezičkog i logičkog tumačenja ispitanih pravila obuhvaćenih u čl. 2819 i 2800 GZČ i opšteg karaktera metoda regulisanja pravnih odnosu u ovom zakoniku koji je izražen u čl. 1, st. 2 tog zakonika.[23]

Slovačko pravo – I u slovačkom pravu ugovor o osiguranju je regulisan u Građanskom zakoniku te države koji je nakon usvajanja 1964. godine menjan i dopunjavan više puta do 2016. godine (u daljem tekstu: GZS)[24]. Njegova osobina je da je ugovor o osiguranju regulisan, srazmerno obimu ovog zakonika (44 člana), u malom broju članova u poređenju sa brojem članova o ovom ugovoru u GZČ i nesrazmerno malom prema ZUON (216 paragrafa) ili ZUOA (192 paragrafa), a u odnosu na obavezu osiguranika na spasavanje ili, kako bi se ona mogla nazvati iz iskaza ovog zakonodavca, obavezu smanjivanja opasnosti od osiguranog događaja da je reguliše zajedno sa obavezom osiguranika da se uzdrži od ponašanja koja bi dovela do nastupanja osiguranog događaja / slučaja i obavezom sprečavanja nastupanja osiguranog događaja / preduzimanja preventivnih mera u čl. 809, i sasvim šturo, imajući u vidu broj članova kojima je u GZS regulisan ugovor o osiguranju. Po istom modelu zajedničkog normiranja i šturo u čl. 810 regulisana je obaveza osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove nastale zbog sprečavanja nastanka osiguranog događaja i troškove smanjivanja štetnih posledica osiguranog događaja. Iz jezičkog iskaza o ovim dvema obavezama ispravnije je govoriti da su one u ovim članovima GZS samo ustanovljene, a ne da su regulisane. Podrazumeva se, ako se normiranje tih obaveza uporedi sa prethodnim izlaganjima o normiranju sadržine obaveze smanjenja posledica osiguranog slučaja u PEUPO, ZUON, ZUOA, ZUOŠ, pa i GZČ. Ipak, ono što možemo reći povodom normiranja ovih obaveza u čl. 809 GZS je da je u tom članu jedino regulisana posledica kršenja ovih obaveza. Dispozitivnim normama, kao i sve ostale odredbe u tom članu i čl. 810, što znači da ugovorne strane mogu ugovoriti za povredu obaveza koje su ustanovljene u čl. 809 i neku drugu posledicu / pravo koje ima osiguravač u slučaju njihove povrede. Problem je što u GZS nije određen krug tih drugih prava koja se mogu ugovoriti u korist osiguravača za slučaj povrede tih osiguranikovih obaveza i uslovi pod kojima ih osiguravač može koristiti.

U čl. 809, st. 1 je određeno jedino da je osiguranik dužan da ne krši obavezu sprečavanja ili smanjivanja opasnosti (od osiguranog događaja – prim. aut.) koju

[23] „Ako izričito nije zabranjeno zakonom, strane mogu da ugovaraju prava i obaveze isključenjem zakonskih pravila, ali su zabranjene ugovorne odredbe suprotne dobrom moralu, javnom poretku ili zakonu u vezi sa statusom lica, uključujući i pravo na zaštitu ličnih prava."

[24] Občiansky zákonník z 26. februára 1964 (v znení č. 35/1965 Zb. (nepriamo).

ima na osnovu zakonskih odredbi ili na koju se obavezao ugovorom o osiguranju, a u pogledu obaveze da ne izaziva nastupanje osiguranog slučaja da se ponaša tako da ne nastupi osigurani slučaj. U st. 2 tog člana je određeno da ako je osiguranik namerno ili „kao posledicu konzumiranja alkohola ili supstanci koje stvaraju zavisnost" prekršio neku od obaveza iz st. 1 tako da je kršenjem „suštinski doveo do nastanka osiguranog slučaja ili većeg obima njegovih posledica" da osiguravač može da „adekvatno smanji naknadu iz ugovora o osiguranju." Primena ove posledice je proširena i na slučaj kad je član domaćinstva osiguranika prekršio neku od obaveza iz st. 1 ovog člana.

Šturom odredbom čl. 809, st. 1, slovački zakonodavac je obavezu osiguranika da spreči nastupanje osiguranog događaja, koja se u GZČ videli smo imenuje obavezom spasavanja, praktično pretvorio u ugovornu obavezu. Ako se tome doda, u st. 2 tog člana, nestandardno određenje od zakonodavca stepena krivice za primenu sankcije za njenu povredu, povezivanjem ove za alkoholisanost i uticaj supstanci koje stvaraju zavisnost, nejasan iskaz u toj odredbi o uzročno-posledičnoj vezi između krivice osiguranika i posledica nastalih zbog kršenja obaveze i nejasan kriterijum koji osiguravač treba da primeni da bi imao pravo da smanji naknadu osiguranja (obeleženo navodnicima), nesumnjiv je zaključak da „kreacija" ove obaveze u slovačkom GZ ne može da bude uzor ni jednom savremenom zakonodavcu. Toj oceni još više doprinosi nepotpuna, tačnije, ogoljena odredba u čl. 810 u kojoj je jedino određeno da osiguravač ima pravo na naknadu troškova koje je „namenski" učinio radi smanjivanja štetnih posledica osiguranog događaja.

Poljsko pravo – U poljskom Građanskom zakoniku, kao i slovačkom, u knjizi u kojoj se regulišu obligacioni odnosi i delu te knjige u kome se normira ugovor o osiguranju, obaveza spasavanja se odnosi na osiguranja imovine (u daljem tekstu: GZP)[25]. Premda u malom broju članova kojima se u GZP (29 članova) reguliše ugovor o osiguranju, obaveza spasavanja je jasnije i potpunije normirana nego u GZS, i to u jednom (zajedničkom) članu sa obavezom osiguravaču da ugovaraču osiguranja nadoknadi troškove preduzetih mera spasavanja (čl. 825).

Ugovaračeva obaveza spasavanja nastaje sa nastupanjem osiguranog slučaja i obuhvata dužnost da iskoristi sve njemu raspoložive mere (situacione, propisane, ugovorene; fizičke, tehničke, pravne) radi spasavanja predmeta osiguranja, sprečavanja štete na predmetu osiguranja ili smanjenja njenog obima. Ako ugovarač osiguranja i osiguranik nisu isto lice, ovu dužnost ima osiguranik. Dužnost ugovarača, odnosno osiguranika da pribavi od osiguravača uputstva o merama koje treba da preduzme i pridržava ih se, kao i drugim pitanjima koja su u vezi sa ovim uputstvima koja su regulisana, na primer, u ZUON ili ZUOA nisu normirana. To je zajednička osobina GZP i GZS u normiranju obaveze spasavanja. Ako ugovarač, odnosno osiguranik namerno ili zbog grube nepažnje ne primeni mere spasavanja, osiguravač se po samom zakonu oslobađa obaveze da nadoknadi štetu nastalu iz tog razloga. Dakle, nameran ili grubom nepažnjom ugovarača ili osiguranika učinjen propust u preduzimanju mera spasavanja ne daje pravo osiguravaču da odbije da isplati naknadu osiguranja, već samo da je snizi za iznos štete koja je nastala zbog takvog propusta. Ova pravna posledica ne nastupa kada je ugovarač / osiguranik propustio da primeni mere spasavanja običnom nepažnjom, s obzirom na to da za takav propust on ne odgovara.

Obaveza osiguravača da ugovaraču, odnosno osiguraniku nadoknadi troškove preduzimanja mera spasavanja je, takođe, jasno ali nepotpuno regulisana. Osiguravač je dužan da ove troškove nadoknadi u okviru sume osiguranja, ako su mere koje su preduzete bile adekvatne da se njima spreči šteta na predmetu osiguranja ili smanji njen obim, čak iako one nisu bile delotvorne / nisu imale uspeha u sprečavanju štete ili smanjenju njenog obima na predmetu osiguranja. Ugovorom o osiguranju i uslovima osiguranja, međutim, mogu se predvideti od ovih povoljnija pravila / prava za ugovarača, odnosno osiguranika, što znači da je ova odredba GZP o naknadi troškova relativno prinudna norma. Tako se ugovorom ili uslovima osiguranja može predvideti da je osiguravač dužan da kada je ugovarač, odnosno osiguranik u primeni mera postupao po njegovim uputstvima da je dužan da troškove nadoknadi i kada zajedno sa naknadom iz osiguranja premašuju iznos osigurane sume, da ugovarač osiguranja ili osiguranik može da zahteva predujam troškova i drugo, ali ne i da snizi naknadu troškova kada je zbog podosiguranja ovlašćen da smanji naknadu osiguranja. To su ona pitanja koja su, kao što nam je već poznato, regulisana u, na primer, ZUON i ZUOA. Međutim, napred razmotrena pravila koja se odnose na sadržinu obaveze ugovarača i osiguranika da preduzmu mere sprečavanja i posledice povrede ove obaveze uređena su dispozitivnim normama.

Na kraju ovog našeg izlaganja o obavezi spasavanja i obavezi naknade troškova spasavanja moguće je konstatovati da u njihovom regulisanju ima značajnih razlika između GZČ, GZS i GZP, ali i da se kreatori odredbi o ovim obavezama u ovim zakonicima nisu ugledali na ZUON ili ZUOA, premda Češka, Slovačka i Poljska ulaze u red država koje neguju sistem srednjee-

[25] Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, *Dziennik Ustaw* Nr 16, Poz. 93.

vropskog prava kome pripadaju Nemačka i Austrija. I mimo toga što ulaze u red država sa srednje razvijenim osiguranjem i kulturom osiguranja, koje se imanentno ugledaju na države sa razvijenijim osiguranjem i kulturom osiguranja.

Bugarsko pravo – Kao što u Zakoniku o osiguranju bugarski zakonodavac (u daljem tekstu: ZOB)[26], u odeljku koji se odnosi na imovinsko osiguranje, fragmentarno reguliše obavezu osiguranika da prijavi osiguravaču nastupanje osiguranog slučaja (čl. 206) i obavezu preduzimanja (preventivnih) mera radi sprečavanja nastupanja osiguranog slučaja (čl. 207, st. 1–4), tako reguliše i obavezu osiguranika na spasavanje u čl. 207, st. 4 i čl. 211, st. 1, tač. 2 i ovoj korelativnu obavezu osiguravača da osiguraniku naknadi troškove spasavanja u čl. 208, st. 2.

Obavezu spasavanja definiše kao dužnost osiguranika da preduzima neophodne radnje radi ograničavanja štete iz osiguranog događaja i da sledi instrukcije osiguravača o tim merama. Zbog povrede ove obaveze, prema opštim pravilima o pravu osiguravača da odbije da isplati nadoknadu osiguranja, osiguravač može da se koristi ovim pravom samo ako je ova obaveza uređena ugovorom i ako je njeno neispunjenje bitno iz ugla interesa osiguravača (čl. 211, st. 2, tač. 2). Da li osiguravač može da se koristi i nekim drugim pravom, na primer pravom na otkaz i pod kojim uslovima i sa kakvim dejstvom nema odgovarajućih odredbi u ZOB. Ona se ustanovljavaju u ugovoru o osiguranju uz rizik punovažnosti o kojem je ranije bilo govora.

Obaveza osiguravača da osiguraniku naknadi troškove spasavanja definiše se kao obeštećenje za troškove koje je on sa dužnom pažnjom imao za smanjenje štete i onda kada su njegovi napori bili bezuspešni. Tada, kada su njegovi napori u spasavanju bili neuspešni, a troškovi su nastali u izvršenju instrukcija osiguravača, osiguravač ima obavezu da troškove nadoknadi i kada oni premašuju sumu osiguranja.[27]

Rumunsko pravo – I prema Građanskom zakoniku Rumunije (u daljem tekstu: GZR)[28], kao i u ZOF, da bi za ugovarača osiguranja nastala obaveza spasavanja ona mora biti ustanovljena ugovorom o osiguranju. Ali za razliku od ZOF, koji je ne pominje kao obavezu koja se može ustanoviti za ugovarača osiguranja ili osiguranika posle nastanka osiguranog slučaja, u GZR ona je imenovana kao obaveza, određen je trenutak kada nastaje, svrha njenog preduzimanja i predviđeno je na čiji trošak pada njeno preduzimanje i do kog maksimalnog iznosa se troškovi nadoknađuju. U tom smislu u ovoj odredbi, sadržanoj u čl. 2216, st. 3, propisano je da u slučajevima predviđenim ugovorom, kada nastane (osigurani – prim. aut.) rizik, ugovarač osiguranja ima obavezu da preduzme mere da se smanji šteta na trošak osiguravača, ali najviše do sume osiguranja. I to je sve što je određeno u vezi sa ovom obavezom u GZR. Smeštena je u odeljak koji se odnosi na osiguranje stvari, u istom članu zajedno sa dve odredbe u st. 1 i st. 2 koje se odnose na obavezu ugovarača da čuva osigurane stvari. Prema toj obavezi, koju rumunski zakonodavac naziva „Prevencija osiguranog slučaja", određen je i naslov ispred čl. 2216. U ovom zakoniku, u kome je ugovoru o osiguranju posvećeno 42 članova (prema 65 članova u ZOB), postoji još jedna odredba u čl. 2209 koja bi mogla da dođe u obzir da se primeni prilikom regulisanja obaveze spasavanja u ugovoru o osiguranju na posledice povrede te obaveze. U pitanju je otkaz ugovora o osiguranju za koga je određeno da stupa na snagu protekom 20 dana od dana prijema obaveštenja od druge ugovorne strane.

3. OBAVEZA OSIGURANIKA DA OGRANIČI POSLEDICE OSIGURANOG SLUČAJA U PREDNACRTU GZ SRBIJE

U čl. 1444 Prednacrt GZS u celini su preuzete odredbe danas na snazi ZOO iz 1978. godine, čl. 926 u okviru kojih su kao zakonske obaveze zajedno regulisane obaveza osiguranika da preduzme mere sprečavanja nastupanja osiguranog slučaja (mere prevencije) i obaveza osiguranika da kad nastupi osigurani slučaj ograniči njegove posledice.[29] Zbog toga se ispred tek-

[26] Кодекс за застраховането, Обн. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г.

[27] Obaveza na preduzimanje preventivnih mera u ZOB normirana je čl. 207, st. 1 i 2, dok je obaveza osiguranika da sarađuje sa osiguravačem u utvrđivanju osiguranog slučaja normirana u st. 3 tog člana. Obavezu prevencije, kako se ona naziva u tom zakoniku, čini dužnost osiguranika da preduzima mere zaštite osigurane imovine od oštećenja, dužnost da postupa radi toga po instrukcijama osiguravača i nadležnih organa za uklanjanje izvora opasnosti i da dozvoli osiguravaču vršenje inspekcije o preduzetim merama zaštite. Neispunjenje obaveze prevencije daje osiguravaču pravo: 1) da otkaže ugovor o osiguranju ako je osigurani slučaj nastao kao posledica kršenja, 2) srazmerno smanji ugovornu naknadu, takođe, ako je osigurani slučaj nastao i 3) u tom slučaju, da odbije da isplati osiguranu naknadu, samo ako je to pravo predvideo ugovorom. O načinu srazmernog smanjenja naknade osiguranja zakonodavac se ne izjašnjava. Premda predmet ovog rada nije obaveza osiguranika da preduzme mere prevencije, na ovom mestu je izložena sadržina te obaveze i prava osiguravača zbog njenog kršenja kao ilustracija da bugarski zakonodavac, kao što je to učinjeno i u PEUPO, u sankcionisanju ove obaveze i obaveze spasavanja koristi različite sankcije.

[28] Lege privind Dodul civil, *Monitorul Oficial al Romaniei,* Partea i, Anul 177 (XXI) - Nr. 511/24.VII.2009 (rumunski Građanski zakonik).

[29] Činjenica da je ZOO donet i stupio je na snagu 1978. godine, a da je rad na njegovom donošenju trajao 16 godina, dakle, od

sta ovog člana nalazi skraćeni naslov koji na to upućuje: „Sprečavanje osiguranog slučaja i spasavanje." One su regulisane u četiri stava tog člana, od kojih se u st. 1 propisuje sadržina ove dve obaveze, u st. 4 posledica njihovog kršenja, a u st. 2 i 3 obaveza osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove, gubitke i drugu štetu nastalu preduzimanjem mera radi ograničenja štetnih posledica nastalog osiguranog slučaja (obaveze spasavanja). U pitanju je jedna neobična i neobjašnjiva sistematizacija ove dve sinalagmatične (sporedne za ugovor o osiguranju) obaveze osiguranika i osiguravača kada se ona posmatra u poređenju sa ispitanim pravnim sistemima razvijenih evropskih država u kojima se u odvojenim članovima ili u istom članu prvo normira obaveza osiguranika na preduzimanje mera spasavanja, a zatim obaveza osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove spasavanja. Tu logičnu hronologiju, odnosno sistematiku bez sumnje trebalo je da prati naš zakonodavac, posebno u kontekstu ozbiljne reforme koju je već u Prednacrtu GZS doživeo ugovor o osiguranju u odnosu sa regulativom o tom ugovoru u ZOO.

Sadržina obaveze sprečavanja osiguranog slučaja određena je kao dužnost na preduzimanje propisanih, ugovorenih i svih ostalih, dakle situacionih, mera da se spreči nastupanje osiguranog slučaja. A obaveze spasavanja da kad nastupi osigurani slučaj da osiguranik preduzme sve što je u njegovoj (subjektivnoj – prim. aut.) moći da se ograniče njegove štetne posledice (st. 1). U pitanju su sve one mere koje je u mogućnosti da preuzme osiguranik o kojima smo već govorili u prvom odeljku rada, koje podrazumevaju primenu tehničkih, fizičkih i mera drugog karaktera radi ograničenja štetnih posledica koje su nastale nastupanjem osiguranog slučaja, bilo da su one propisane, ugovorene ili situacione i zato ih nije bilo potrebno posebno navoditi kao što je to zakonodavac učinio prilikom opisa sadržine obaveze osiguranika na sprečavanje osiguranog slučaja.

Međutim, u st. 2 ovog člana, u kome se ustanovljava dužnost za osiguravača da naknadi troškove, gubitke i drugu štetu (gubici su oblik štete i nije ih bilo potrebno posebno navoditi – prim. aut.) koja je nastala preduzimanjem mera ograničenja štetnih posledica već nastalog osiguranog slučaja, obaveza osiguranika je proširena i na (dužnost) preduzimanje ovih mera na otklanjanju neposredne opasnosti od nastupanja osiguranog slučaja. Znači, u vreme dok je osigurani slučaj bio u nastajanju. Cilj preduzimanja ovih (tzv. represivnih[30]) mera, prema zakonodavcu, je otklanjanje neposredne opasnosti od nastupanja osiguranog slučaja i ograničenje njegove štetne posledice. Dakle, on ustanovljava dvojaki cilj u preuzimanju ovih mera. To je logično jer ako osiguranikov pokušaj ograničenja štetnih posledica osiguranog slučaja koji je u nastupanju nije dao rezultate ili su tada njegove preduzete mere imale samo delimičnog uspeha, osiguranikova dužnost preduzimanja mera ne prestaje, već se nastavlja radi ograničenja štetnih posledica nastalog osiguranog slučaja. To se podrazumeva i nije bilo potrebno posebno navoditi. Pritom, zakonodavac propisuje da je osiguravač dužan da nadoknadi troškove za ovako preduzete mere, tj. za mere preduzete dok je osigurani slučaj bio u nastajanju samo ako su bile razumne, odnosno ako je pokušaj preduzimanja takvih mera bio razuman i da je takve troškove osiguravač dužan da nadoknadi i onda kada je pokušaj preduzimanja ovih mera ostao bez uspeha.

Ova nespretna formulacija zakonodavca gde se mere ograničavanja štetnih posledica u st. 1 i st. 2 razgraničavaju prema vremenu preduzimanja i u st. 2 samo za mere ograničenja koje je osiguranik preduzeo dok je osigurani slučaj bio u nastajanju zahteva / ustanovljava uslov da bi troškovi njihovog preduzimanja bili nadoknađeni da su one bile razumne (čitaj: adekvatne, prikladne i sl., što su formulacije iz razmatranih uporednih izvora prava) i da se samo za tako preduzete (razumne) mere i u toj fazi preduzete (fazi osiguranog slučaja u nastajanju) nadoknađuju troškovi i onda ako su takvi (razumni) pokušaji ograničenja štetnih posledica ostali bez uspeha, dopušta kod jednog minicioznog jezičkog tumačenja da se istaknu dva zaključka. Prvi je da se troškovi za mere preduzete kad je nastupio osigurani slučaj nadoknađuju i kada pokušaj njihovog preduzimanja, odnosno pokušane preduzete mere ograničenja štete nisu bile adekvatne. I drugi je da za na taj način i

1963. godine i da je već na snazi 39 godina, dovoljno govori o neophodnosti da se preispitaju sve njegove odredbe o ugovoru o osiguranju u svetlu savremenog regulisanja ovog ugovora u razvijenim evropskim pravima o ugovoru o osiguranju. Posebno u kontekstu da je ovaj ugovor u izvorima prava ne samo najrazvijenijih, već i drugih evropskih država doživeo značajne reforme tokom poslednje dve decenije, a koje su i dalje u toku s obzirom na sve veću intervenciju komunitarnog prava u ovu oblast prava osiguranja koja, kao i PEUPO od 2015. godine, imaju zajednički cilj da koliko je više moguće ujednače ugovorno pravo osiguranja u Evropi i čija rešenja su već od njegovih nacrta iz 2007. i 2009. izvršila veliki uticaj na reformu ovog ugovora u mnogim evropskim državama. Više o istorijatu donošenja ZOO, videti u: Završni dokument Kopaoničke škole prirodnog prava, objavljen povodom završetka 28 susreta pravnika ove škole odžanog 13–17. decembra 2015, Beograd, str. 40–41.

[30] Primetimo da se u ekonomskoj struci osiguranja, represivnim merama smatraju i one koje ugovarač osiguranja, odnosno osiguranik preduzima radi raščišćavanja oštećene osigurane imovine ili njenih ostataka nakon nastupanja osiguranog slučaja. U ispitivanim nacionalnim pravima ona se tretira kao posebna ugovorna obaveza osiguranika i reguliše u uslovima osiguranja. U nekim nacionalnim pravima ona je izuzetno predmet regulisanja u okviru obaveze osiguravača da ugovaraču osiguranja nadoknadi „neophodne" troškove smanjenja posledica nastalog osiguranog slučaja (čl. 2819 GZČ).

tada preduzete mere koje su ostale bez uspeha osiguravač nema obavezu da ih nadoknadi. Razgraničenje mera na one koje se preduzimaju u trenutku nastanka osiguranog slučaja i one u vreme kada je on bio u nastajanju i sa različitim uslovima za njihovo preduzimanje i posledicama u pogledu prava osiguranika na naknadu troškova za njihovo preduzimanje ne nalazimo u razmatranim uporednim pravnim izvorima kao što su ZUON, ZUOA, ZUOŠ ili PEUPO. I zato je bilo potrebno ujednačiti ova rešenja kao što je to učinjeno u nekim od ispitanih uporednih prava kao što je nemačko, što će biti istaknuto u formulaciji teksta čl. 1444 Prednacrta GZS koji ćemo mi predložiti u ovom odeljku rada po okončanju analize tog člana.

Dok se ne upustimo u dalju analizu obaveze spasavanja prema čl. 1444, podsetimo se da smo prilikom ispitivanja te obaveze osiguranika u najrazvijenijim evropskim pravima i većini ostalih, ustanovili i dali razloge zbog čega smatramo da u njima nije i ne treba da bude regulisana obaveza osiguranika na sprečavanje nastupanja osiguranog slučaja. U tim pravnim sistemima, za razliku od obaveze osiguranika da prilikom nastupanja osiguranog slučaja ograniči njegove posledice, koja je u svim ispitanim pravnim izvorima, osim u ZOF, zakonska obaveza osiguranika, obaveza osiguranika da preduzme mere sprečavanja nastanka osiguranog slučaja smatra se ugovornom obavezom osiguranika. Taj trend iz evropskih razvijenih prava i razloge tog trenda treba da prihvati Komisija za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije i da iz Prednacrta GZS izostavi regulisanje obaveze osiguranika da spreči nastupanje osiguranog slučaja.[31]

Prilikom ispitivanja uporednog prava o obavezi spasavanja utvrdili smo, takođe, da je u velikoj većini ispitivanih prava ustanovljena za osiguranika kao njegova posebna dužnost, pored preduzimanja mera na ograničenju posledica nastalog osiguranog slučaja, da pod određenim uslovima ili i bezuslovno pribavi i / ili sledi uputstva / instrukcije osiguravača o tim merama. I da od ispunjenja te osiguranikove dužnosti zavisi da li može da od osiguravača zahteva naknadu troškova kada oni zajedno sa isplatom ostalih obeštećenja premašuju iznos sume osiguranja. Ta dužnost je u nesumnjivom interesu osiguravača kome su kao profesionalcu u struci najbolje poznate prema vrsti osiguranog rizika mere koje u datim okolnostima mogu imati najbolji efekat u ograničenju njegovih posledica. Ali je i u interesu osiguranika koji sledeći / pridržavajući se uputstava osiguravača izbegava da mu bude upućen prigovor i izazove spor sa osiguravačem o tome da mere koje je preduzeo nisu bile opravdane, prikladne i sl. u datim okolnostima i da preduzete mere prelaze visinu troškova u kojima su te mere bile opravdane / prikladne, prema adekvatnosti mera u datim okolnostima. Stiče se i *ex lege* pravo na naknadu troškova preduzetih po uputstvu, iako oni premašuju iznos sume osiguranja. Izvesno je da su to dobri razlozi da na sličan način, kako je dužnost osiguranika da pribavi i pridržava se uputstava o merama ograničenja posledica osiguranog slučaja uređena u razvijenijim evropskim pravima o ugovoru o osiguranju, bude regulisana u čl. 1444 Prednacrta GZS, i s tim u vezi i način postupanja osiguranika kad od više osiguravača koji učestvuju u ugovoru o osiguranju dobije protivrečna uputstva.

U st. 4, čl. 1444 Prednacrta GZS ustanovljene su identične posledice, odnosno pravo za osiguravača kad osiguranik iz neopravdanog razloga ne ispuni obavezu spasavanja i obavezu sprečavanja nastupanja osiguranog slučaja. To za naše izlaganje više nije značajno, s obzirom na to da zastupamo stav da ovu obavezu treba izostaviti iz Prednacrta i prepustiti da se ona reguliše ugovorom o osiguranju i uslovima osiguranja. Ako osiguranik ne ispuni obavezu spasavanja, a za to nema opravdanja pa je usled toga prouzrokovana šteta osiguravaču, on je ovlašćen da osiguraniku smanji naknadu osiguranja za onoliko koliko je nastala veća šteta zbog tog neispunjenja. Dakle, da naknadu osiguranja umanji za iznos štete koja mu je pričinjena propuštanjem osiguranika da preduzme mere ograničenja posledica osiguranog slučaja ili zbog preduzimanja mera koje nisu bile opravdane ili adekvatne datim okolnostima. Pravni standard neopravdanog neispunjenja koje nastupa rečenim propuštanjem mera ili primenom neopravdanih i / ili neadekvatnh mera, kao što smo videli prilikom ispitivanja švajcarskog prava (čl. 61, st. 2 ZUOŠ), znači krivicu osiguranika za neispunjenje obaveze spasavanja koja prema obliku i intenzitetu može biti obična nepažnja i da on za nju odgovara. Videli smo, takođe, da je u nekim ispitanim uporedno-pravnim izvorima prava, kao što je ZUON (par. 83, st. 3), PEUPO (čl. 9:101, st. 3 u vezi sa st. 2) ili u GZP (čl. 826, st. 4), prihvaćeno suprotno rešenje da osiguranik ne odgovara zbog neispunjenja, odnosno povrede obaveze spasavanja običnom nepažnjom i da se njegova odgovornost povezuje sa namerom ili grubom nepažnjom. Naše je uverenje da je ovo rešenje pravično i da ga treba prihvatiti u čl. 1444 Prednacrta, jer nije opravdano zahtevati da osiguranik za povredu sporednih ugovornih obaveza iz ugovora o osiguranju odgovara na isti način kao da je

31 Da ne bi neko od čitalaca bio zbunjen ovim našim stavom prisećajući se da se u PEUPO nalaze odredbe o obavezi preduzimanja preventivnih mera, podsetićemo da je u ovom dokumentu ona regulisana kao pretpostavljena ugovorna obaveza ugovarača osiguranja i osiguranika, obaveza koja pretpostavlja postojanje klauzule o toj obavezi u ugovoru o osiguranju (čl. 4:102–4:103).

u pitanju obligacija *ex delicto*. Rešenje za koje se zalažemo vodi računa o primeni opšteg principa proporcionalnosti i sve je prisutnije u savremenim reformisanim evropskim pravima. O tom načelu i drugim razlozima prihvatanja srazmernosti između stepena krivice osiguranika za povrede obaveza i propisane posledice po osiguranika zbog povrede njegovih (sporednih) obaveza iz ugovora o osiguranju detaljno je pisano u jednom radu (Slavnić, 2016, 7–48), pa se to pitanje ovde neće obrađivati.

Pojedini domaći autori komentarišući odredbe čl. 926 ZOO, koje su preuzete u čl. 1444 Prednacrta, podsećaju da stroža sankcija od naknade štete zbog neispunjenja obaveze osiguranika na spasavanje, kao što je gubitak pava na naknadu osiguranja, ne može biti primenjena, s obzirom na to da čl. 918 ZOO, čija odredba je u celosti preuzeta u čl. 1433 Prednacrta GZS, propisuje da su ništave odredbe u ugovoru o osiguranju koje predviđaju da ako osiguranik posle nastupanja osiguranog slučaja ne izvrši neku od (propisanih ili) ugovorenih obaveza gubi pravo na naknadu ili sumu osiguranja (Perović, 1995, 1512). Neopravdanosti daljeg zadržavanja ove odredbe u Prednacrtu GZS posvećen je jedan opširan članak u kome je konkretizovan predlog više novih odredbi za ovaj član Prednacrta u kome bi bile regulisane u ZOO i Prednacrtu nedostajuće opšte odredbe o mogućim i dopuštenim posledicama i uslovima za njihovu primenu za naše pravo posledica povrede ugovornih obaveza koje bi uključivale i pravo osiguravača da osiguraniku koji je povredio ugovornu obavezu odbije da isplati naknadu osiguranja (Slavnić, 2017a, 23–24). Kao univerzalnu sankciju, pored drugih kao što je otkaz ugovora o osiguranju, koja bi se u ugovoru o osiguranju mogla klauzulom predvideti za povredu osiguranikovih obaveza pre nastupanja osiguranog slučaja, obaveza posle nastupanja osiguranog slučaja i drugih kategorija ugovornih obaveza i čijim bi se prihvatanjem naše ugovorno pravo osiguranja u oblasti ugovornih obaveza osiguranika uskladilo sa savremenim rešenjima poznatim u razvijenim evropskim pravima o ugovoru o osiguranju, kao što su nemačko, austrijsko ili švajcarsko pravo, ali i u nekim srednje razvijenim evropskim pravima kao što je pravo Češke (čl. 2800 GZČ).[32]

Prilikom ispitivanja sankcije koja će pogoditi osiguranika u evropskom uporednom pravu pokazali smo da je u svim nacionalnim pravima opšte prihvaćeno da će ona pogoditi osiguranika tek ako, pored krivice za povredu obaveze, postoji uzročna veza između povrede obaveze spasavanja i nastupanja štetne posledice te povrede koja se ispoljava u izostanku da se spreči šteta ili smanji njen obim, odnosno ograniče posledice nastupelog osiguranog slučaja. I da je postojanje ove veze u nekim pravima izričito određeno kroz specifičan opis kada ona ne postoji, kao što je slučaj u GZČ (čl. 2800, st. 2) ili u ZUON (par. 82, st. 4) koje rešenje ćemo i mi predložiti za novi tekst čl. 1444 Prednacrta GZS, ili da njeno postojanje proističe iz opštih pravila obligacionog prava o odgovornosti za povredu obligacione obaveze, one koja ima osnov u obligacionom ugovoru i kada je u pitanju obligacija *ex delicto*.

Ono što zaslužuje našu pažnju pre nego posle završne analize teksta čl. 1444 Prednacrta GZS učinimo svoj predlog novih odredbi za taj član, jeste da li osiguraniku treba priznati troškove i štetu nastale izvršenjem ili pokušajem izvršenja obaveze ograničenja posledica osiguranog slučaja, odnosno obaveze spasavanja samo do iznosa osigurane sume ili i one koje premašuju iznos sume osiguranja. Iz ispitivanja sprovedenih u drugom odeljku rada koji je posvećen specifičnostima u regulisanju ove obaveze u PEUPO i većem broju nacionalnih evropskih prava, mogli smo da ustanovimo postojanje dva rešenja. Prvo, prema kome ugovarač osiguranja ili osiguranik ima pravo na naknadu troškova i štete u okviru osigurane sume, izuzev kada su oni nastali zbog toga što se pridržavao uputstava osiguravača o merama sprečavanja osiguranog slučaja / spasavanja. Kao na primer, u nemačkom pravu (par. 83, st. 3 ZUON) ili u poljskom pravu, gde je to eksplicitno određeno (čl. 826, st. 4), a ne kao u nemačkom pravu gde se to utvrđuje implicite iz pomenute odredbe u kojoj se ustanovljava navedeni izuzetak kada osiguranik ima pravo na naknadu troškova koji premašuju iznos osigurane sume. U čl. 1444 Prednacrta GZS, međutim, ni eksplicitno ni implicitno, dakle tumačenjem njegovih odredbi ne može se ustanoviti da li osiguranik ima pravo na naknadu troškova i štete u granicama osigurane sume ili i onih koji premašuju iznos sume osiguranja. U našoj literaturi je izražen stav da prema čl. 926 ZOO troškovi koji se čine radi toga da bi bile ograničene štetne posledice osiguranog slučaja moraju da budu manji od štete za koju se može pretpostaviti da bi nastupila ako troškovi ne bi bili učinjeni, ali ne i to da li je njihov limit visina osigurane sume (Jankovec, 1999, 575). Tu prazninu u čl. 926 ZOO su iskoristili neki domaći osiguravači, pa osiguraniku u pojedinim vrstama osiguranja priznaju na ime ovih troškova neopravdano nizak iznos

[32] Jedan od argumenata istaknut u ovom radu koji govori o neodrživosti daljeg opstanka odredbe čl. 918 ZOO, odnosno čl. 1433 Prednacrta je da rešenje koje je prihvaćeno u toj odredbi neopravdano pogoduje interesima i onog ugovarača osiguranja ili osiguranika koji je kriv i sa visokim intenzitetom krivice za povredu ugovorom preuzetih obaveza prema osiguravaču nakon nastupanja osiguranog slučaja, jer ne vodi računa o tome da povreda takve obaveze može presudno da utiče na nastupanje ili utvrđivanje osiguranog slučaja ili na utvrđivanje ili obim naknade osiguranja.

izražen u procentu od iznosa sume osiguranja koji ih ne motiviše da preduzimaju mere ograničavanja posledica osiguranog slučaja.[33] Drugo rešenje je ono koje je prihvaćeno u PEUPO (čl. 9:102, st. 2), prema kome osiguravač isplaćuje nadoknadu troškova za sve preduzete mere iako zajedno sa nadoknadom osiguranja prelaze sumu osiguranja, odnosno da naknada troškova nije limitirana visinom iznosa osigurane sume. Naše mišljenje je da je ovo rešenje logično i pravično jer osiguranik u vreme preduzimanja mera ograničenja posledica osiguranog slučaja redovno ne može da proceni da li će troškovi mera koje namerava da preduzme biti manji ili veći od štete za koju se može pretpostaviti da bi nastali ako troškovi ne bi bili učinjeni, niti da li će se oni kretati u okviru ili iznad okvira iznosa osigurane sume. Korekcija ovom rešenju je, to i nije potrebno posebno naglasiti, slučaj zloupotreba osiguranika u preduzimanju mera i angažovanju troškova za njihovo preduzimanje zbog čega su oni viši od onih koji su bili opravdani, prema adekvatnosti mera u datim okolnostima, pa i kada ne prelaze iznos osigurane sume (primena načela savesnosti i poštenja u zasnivanju i ispunjenju obligacionih obaveza). Međutim, opasnost od ovih mogućih zloupotreba osiguranika je više teorijska. Imajući u vidu dužnost da od osiguravača traži i sledi dobijena uputstva o merama kojih treba da se pridržava i za čije neizvršenje odgovara kao kad ih je preduzeo samoinicijativno, bez da ih je zahtevao ili se dobijenih uputstava nije pridržavao. Prilikom ispitivanja naknade troškova spasavanja u nacionalnim pravima, zapazili smo da u velikom broju ovih prava nalazimo rešenje da samo u određenim slučajevima, u podosiguranju (par. 63, st. 2 ZUOA) ili u svim slučajevima u kojima je osiguravač ovlašćen da snizi svoju naknadu, on može da snizi i naknadu troškova (par. 83, st. 2 ZUON). Mišljenja smo da je ovo ograničenje u podosiguranju, koje je već prihvaćeno od strane nekih domaćih društava za osiguranje, opravdano da bude prihvaćeno i regulisano u čl. 1444 Prednacrta GZS.

Sledeće pitanje koje zavređuje našu pažnju jeste da li pravo na naknadu troškova i štete za preduzete mere spasavanja imovine ima treće lice, koje nije korisnik osiguranja i koji u spasavanju ne deluje *ex officio* prema posebnim propisima. U našoj literaturi nailazimo na odgovor na to pitanje. Prema njemu, budući da je u st. 2, čl. 926 ZOO, odnosno čl. 1444 Prednacrta GZS obaveza osiguravača na naknadu troškova spasavanja formulisana bezlično, pravo na naknadu troškova i štete za preduzete mere spasavanja treba priznati i trećem licu. U argumentovanju ovog svog stava autor navodi jedan slučaj iz jugoslovenske sudske prakse u kome je sud usvojio zahtev lica koje je učestovalo u gašenju požara osigurane zgrade da mu se nadoknadi šteta koju je pretrpeo na odeći i oštećenju zdravlja, ne navodeći pri tom da je sudska odluka kojom je usvojen ovaj zahtev doneta u vreme dok još nije bio donet ZOO (Perović, 1995, 1510–1511). Mišljenja smo da u preformulisanom čl. 1444 Prednacrta GZS treba, kao što je to univerzalno prihvaćeno u svim razmotrenim evropskim pravima, da se troškovi i šteta priznaju samo ugovaraču i / ili osiguraniku koji je preduzeo mere spasavanja. A trećem licu koje je korisnik osiguranja ako je za njega zakonom ustanovljena obaveza preduzimanja mera spasavanja, kao što je to propisano u čl. 826, st. 4 GZP. U našem ranijem pravu, kada je doneta pomenuta sudska odluka, sud je mogao da prihvati zahtev trećeg lica primenom pravila o nezvanom vršenju tuđih poslova iz propisa građanskog prava koja su se primenjivala na području Jugoslavije pre 1941. godine na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih propisa donetih pre te godine, i ako su bili ispunjeni uslovi da se ove radnje trećeg podvedu pod pravni institut nezvanog vršenja tuđih poslova, što u konkretnom sporu nije bio slučaj ili, što je pouzdano, popunjavanjem pravne praznine o pravu trećeg lica na troškove spasavanja slobodnim stvaranjem pravne norme od strane suda koji je odluku doneo.

Treće i poslednje pitanje koje zaslužuje našu pažnju, pre nego što damo svoj predlog novih odredaba za čl. 1444 Prednacrta GZS, jeste kojim metodom regulisati obavezu osiguranika na spasavanje i njoj korelativnu obavezu osiguravača da ugovaraču osiguranja ili / i osiguraniku nadoknadi troškove i štetu nastalu preduzimanjem mera spasavanja: apsolutno prinudnim normama, relativno prinudnim normama, dispozitivnim normama ili mešovito. Tokom ispitivanja razmatranih obaveza zapazili smo da u ispitivanim nacionalnim pravima o tom pitanju nema jedinstvenog stava. U nemačkom pravu obe ove obaveze, odnosno pravo osiguranika na naknadu troškova su uređene relativno ili poluprinudnim normama, tj. normama od kojih se može odstupiti ugovaranjem povoljnijih pravila za ugovarača i / ili osiguranika (par. 87 ZUON). Isto rešenje, prihvaćeno je na primer i u PEUPO (čl. 1:103, st. 2) ili u poljskom pravu (čl. 826, st. 4), dok su u ostalim ispitivanim nacionalnim pravima uređena dispozitivnim normama (na primer, u švajcarskom pravu u čl. 78 i 79 ZUOŠ). Izuzetak je austrijsko pravo u kome je prihvaćen mešoviti model. Obaveza spasavanja je regulisana relativno prinudnim normama, a pravo ugovarača na naknadu troškova i štetu za preduzete mere spasavanja dispozitivnim normama (par. 68a ZUOA). Karakteri-

[33] Tako na primer, prema važećim Uslovima za osiguranje mašina od loma i drugih opasnosti od 11. septembra 2008. godine, Kompanija Dunav osiguranje osiguraniku naknađuje na ime troškova spasavanja najviše do 5% sume osiguranja (čl. 7, st. 2).

stično je, međutim, da ni u jednom od ispitivanih nacionalnih izvora prava nije prihvaćen metod regulisanja imperativnim normama. Poznato je da u našem ZOO, a to je preuzeto i u Prednacrtu GZS, nema posebnih zakonskih članova, odnosno paragrafa kao što je to slučaj u ZUON, ZUOA, ZUOŠ i PEUPO, u kojima je predviđeno koje odredbe i kojih članova ulaze u kategoriju relativno prinudnih normi ili imperativnih. Zato je jedno mišljenje koje je zastupljeno u našoj literaturi da su odredbe čl. 926 ZOO, odnosno čl. 1444 Prednacrta GZS, relativno prinudne norme, sa kojim se mi slažemo da treba da budu, nepouzdano i stvar ličnog, a ne opšte prihvaćenog tumačenja ovog člana i da je stoga u novi član 1444 GZS potrebno uneti posebnu odredbu da su odredbe ovog člana poluprinudne norme.

Posle ovog opsežno sprovedenog ispitivanja obaveze spasavanja i prava osiguranika na naknadu troškova spasavanja, ovaj autor je još postojaniji u uverenju da odredbe čl. 1444 Prednacrta GZS treba temeljno preformulisati u cilju uspostavljanja ravnoteže u zaštiti interesa osiguravača sa interesima osiguranika i transparentnosti sankcija zbog njene povrede i prava osiguranika na naknadu troškova učinjenih za njeno ispunjenje. U tom smislu u nastavku je učinjen naš predlog teksta preformulisanog čl. 1443 Prednacrta GZS u kome je: 1) u st. 1 opisana sadžina osnovne dužnosti koju ima osiguranik u izvršenju obaveze spasavanja – da preduzme sve moguće mere za ograničenje posledica osiguranog slučaja koji je u nastajanju ili je nastupio, koja podrazumeva i preduzimanje zakonom i drugim propisima propisane mere; 2) u st. 2 opisana sadržina dužnosti osiguranika da zahteva i sledi uputstva osiguravača o merama koje treba preduzeti radi ograničavanja posledica osiguranog slučaja; 3) u st. 3 propisana prava osiguravača kada osiguranik povredi dužnosti koje čine sadržinu obaveze spasavanja koje su primenom opšteg principa proporcionalnosti usklađena sa oblikom i stepenom krivice osiguranika za povredu dužnosti koje obavezu čine i isključena je odgovornost osiguranika za povredu obaveze običnom nepažnjom; 4) u st. 4 isključena primena prava osiguravača zbog nepostojanja uzročne veze sa u normi određenim karakterom nastupele posledice iz povrede dužnosti koje čine obavezu spasavanja; 5) u st. 5 ustanovljena obaveza osiguravača da osiguraniku nadoknadi troškove spasavanja i štetu nastalu prilikom spasavanja, sa preciznim označenjem za koje se preduzete mere spasavanja nadoknađuju troškovi ili njima nastala šteta; 6) u st. 6 određuje visina troškova i nadoknade štete koju je osiguranik dužan da isplati osiguraniku za preduzete mere spasavanja koja nije ograničena iznosom sume osiguranja, osim kod podosiguranja i 7) u st. 7 određeno da se pravila iz prethodnih stavova ne mogu izmeniti na štetu osiguranika, tj. da su odredbe st. 1–6 relativno prinudne norme.

PREDLOG čl. 1444 (Obaveza spasavanja) u Prednacrtu GZS

Osiguranik je dužan da prilikom nastupanja osiguranog slučaja učini sve što je u njegovoj moći radi ograničenja obima štete.

Osiguranik je dužan da sledi uputstva osiguravača o merama koje treba preduzeti i kojih se treba pridržavati, kao i da pribavi uputstva ako to okolnosti dozvoljavaju ili ako nema opasnosti zbog kašnjenja u preduzimanju tih mera. Ako više osiguravača, koji učestvuju u ugovoru o osiguranju, izdaju različita uputstva, osiguranik treba da postupi po sopstvenoj oceni.

Prilikom povrede dužnosti iz st. 1 i 2, osiguravač nije obavezan da plati naknadu iz osiguranja ako osiguranik namerno ili prevarom povredi svoje dužnosti, a u slučaju povrede grubom (krajnjom) nepažnjom da snizi naknadu u meri koja odgovara težini krivice osiguranika. Teret dokazivanja za postojanje grube nepažnje snosi osiguranik.

Nezavisno od odredbe st. 3, osiguravač je dužan da plati naknadu ukoliko povreda dužnosti nije uticala presudno na utvrđivanje osiguranog slučaja, niti na utvrđivanje ili obim naknade osiguranja.

Osiguravač ima obavezu da nadoknadi troškove ili iznose štete osiguraniku u preduzimanju mera radi ograničenja posledica osiguranog slučaja u visini u kojoj su te mere bile opravdane i adekvatne u datim okolnostima, čak i ako one nisu imale uspeha. Osiguravač je obavezan da na zahtev osiguranika predujmi iznos koji je potreban za troškove.

Osiguravač isplaćuje nadoknadu troškova, odnosno štete osiguraniku za sve preduzete mere iz prethodnog stava, čak iako zajedno sa nadoknadom osigurane štete prelaze sumu osiguranja. To važi i u slučaju kada su troškovi nastali prema uputstvu osiguravača. U podosiguranju troškovi se snižavaju srazmerno odnosu između osigurane sume i osigurane vrednosti imovine.

Ugovorom o osiguranju i uslovima osiguranja mogu se predvideti povoljnija pravila za osiguranika od onih predviđenih u prethodnim stavovima.

Jovan SLAVNIC, LLD
University in Novi Sad

Insured duty to restrain consequences of the insured event in the contemporary European jurisdictions

UDC: 368.022(4)
Received: 7. 4. 2017.
Accepted: 2. 5.2017.
Original scientific work

SUMMARY

Author explores the content of the duty and consequences of insured breach of the legal duty to undertake measures aimed at restraining prospective claim consequences of the event being taking place or, which has already occurred, according to the solutions accepted in a number of the European laws regulating non-marine insurance, that have been reformed in last seventeen year, solutions of the Principles of the European Insurance Contract Law, which have been adopted in 2015 as the document for harmonizing European insurance contract law and, particularly, the content of the insurer's legal duty to reimburse the insured those expenses. Author, then, compares solutions for these two duties with the article 1444 of the Working text of the Civil Code Draft of Serbia of 15 May 2015 (thereafter: CCD). In order to establish how much provisions on the subject matter in the CCD are close or differ from those in the European jurisdictions and if they should be changed, amended or left out or improved to achieve modern European laws and / or meet needs of the Serbian insurance. Author uses research of the insured legal duty to restrain the damage from the insured event to point out areas in which it is converging with its legal or contractual duty to carry out preventive measures or abstain from acts inducing the insured event.

After thorough comparative examination, author has proposed a comprehensive reformulation of the article 1444 of the CCD in which: 1) item 1 gives a content description of the basic duty that the insured has while discharging duty of saving: to take all the possible measures to restrict consequences of the insured event occurring or, which has already taken place, that also embraces other measures, which undertaking are provided for by law and other rules; 2) item 2 regulates a content description of the insured to follow the insurer's instructions about the measures that should be taken in order to limit the insured event consequences; 3) item 3 regulates the insurer's rights when the insured breach duties, making up a duty of averting adjusted to the form and degree of the insured for breach by application of the general principle of proprotionality and with exclusion of the breach in light negligence; 4) item 4 excludes the insurer's rights in case of the missing causal link connected with the consequence because of the non-fulfillment of the duty of saving; 5) item 5 provides for the insurer's duty to reimburse the insured expenses for averting and damage incurred during saving, with a precise provision which expenses or damage are covered; 6) item 6 provides for the amounts for the expenses and indemnity that the insurer must pay the insured for taking such measures above the insured limit, except for the underinsurance and 7) item 7 provides that the aforementioned rules may not be changed to the detriment of the insured, i.e. that the provisions in items 1 – 6 are semi-mandatory.

LITERATURA (*REFERENCES*)

Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag – Versicherungsvertragsgesetz – VersVG, StF: BGBl. Nr. 2/1959 – Dostupno na: http://ris.bka.gv.at/Bundesrecht/, 10. 3. 2017 (austrijski Zakon o ugovoru o osiguranju Austrije od 2. decembra 1958. godine).

Code des assurances**,** Version consolidée au 9 mars 2017 (Zakonik o osiguranju Francuske, konsolidovano stanje na dan 9.5.2015. godine). Dostupan na: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006073984&dateTexte=20170322, 12.6.2017.

Đorđević, S. (2011). „Principi evropskog ugovornog prava osiguranja - budući opcionalni instrument prava EU?", *Revija za pravo osiguranja,* 2, 19–28.

Đorđević, S., Samardžić D. (2014). *Nemačko ugovorno pravo sa prevodom zakona (VVG)*, Beograd: Nemačka fondacija za međunarodnu pravnu saradnju.

Heiss, H. (2012). Proportionality in the new German Insurance Contract Act 2008, *Erasmus Law Review*, 5 (2), 105–114.

Jankovec, I. (1999). *Privredno pravo*, Beograd: Službeni list SRJ.

Jovanović, S. Slavnić, J., (2015). „Reforma prava osiguranja u Engleskoj i novine u vezi sa prijavom bitnih informacija osiguravaču pre zaključenju ugovora o osiguranju", *Evropsko zakonodavstvo,* 54, 153–166.

Кодекс за застраховането, Обн. ДВ. бр.103 от 23 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.105 от 29 Декември 2005г., изм. ДВ. бр.30 от 11 Април 2006г., изм. ДВ. бр.33 от 21 Април 2006г., изм. ДВ. бр.34 от 25 Април 2006г., изм. ДВ. бр.54 от 4 Юли 2006г., изм. ДВ. бр.59 от 21 Юли 2006г., изм. ДВ. бр.82 от 10 Октомври 2006г., изм. ДВ. бр.105 от 22 Декември 2006г., изм. ДВ. бр.48 от 15 Юни 2007г., изм. ДВ. бр.97 от 23 Ноември 2007г., ,изм. ДВ. бр.100 от 30 Ноември 2007г., изм. ДВ. бр.109 от 20 Декември 2007г., изм. ДВ. бр.67 от 29 Юли 2008г., изм. ДВ. бр.69 от 5 Август 2008г., изм. ДВ. бр.24 от 31 Март 2009г., изм. ДВ. бр.41 от 2 Юни 2009г., изм. ДВ. бр.19 от 9 Март 2010г., изм. ДВ. бр.41 от 1 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.43 от 8 Юни 2010г., изм. ДВ. бр.86 от 2 Ноември 2010г., изм. ДВ. бр.100 от 21 Декември 2010г., изм. ДВ. бр.51 от 5 Юли 2011г., изм. ДВ. бр.60 от 5 Август 2011г., изм. ДВ. бр.77 от 4 Октомври 2011г., изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.60 от 7 Август 2012г., изм. ДВ. бр.77 от 9 Октомври 2012г., изм. и доп. ДВ. бр.20 от 28 Февруари 2013г, ДВ. бр. 103 от 23 Декембри 2005г. (bugarski Zakonik o osiguranju). Dostupno na: http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136717797.

Lege privind Dodul civil, *Monitorul Oficial al Romaniei,* Partea i, Anul 177 (XXI) - Nr. 511/24.VII.2009 (rumunski Građanski zakonik). Stanje zaključno sa 3.4.2015. godine. Dostupno na: http://legeaz.net/noul-cod-civil/, 12. 6. 2017.

Loi fédérale sur le contrat d'assurance du 2 avril 1908, Etat le 1er janvier 2011, FF 1904, 267 (LCA) (švajcarski Zakon o ugovoru o osiguranju od 2. aprila 1908, reformisan stupio na snagu 1. januara 2011). Dostupan na: https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19080008/index.html, 12. 6. 2017.

Občiansky zákonník z 26. februára 1964 (v znení č. 35/1965 Zb. (nepriamo), 58/1969 Zb., 131/1982 Zb., 131/1982 Zb., 94/1988 Zb., 188/1988 Zb., 87/1990 Zb., 105/1990 Zb., 116/1990 Zb., 87/1991 Zb., 509/1991 Zb., 264/1992 Zb., 278/1993 Z. z., 249/1994 Z. z., 153/1997 Z. z., 211/1997 Z. z., 252/1999 Z. z., 218/2000 Z. z., 261/2001 Z. z., 281/2001 Z. z., 23/2002 Z. z., 34/2002 Z. z., 95/2002 Z. z., 184/2002 Z. z., 215/2002 Z. z., 526/2002 Z. z., 526/2002 Z. z., 504/2003 Z. z., 515/2003 Z. z., 150/2004 Z. z., 150/2004 Z. z., 404/2004 Z. z., 635/2004 Z. z., 635/2004 Z. z., 171/2005 Z. z., 266/2005 Z. z., 336/2005 Z. z., 118/2006 Z. z., 188/2006 Z. z., 84/2007 Z. z., 209/2007 Z. z., 335/2007 Z. z., 568/2007 Z. z., 214/2008 Z. z., 379/2008 Z. z., 477/2008 Z. z., 186/2009 Z. z., 575/2009 Z. z., 129/2010 Z. z., 546/2010 Z. z., 130/2011 Z. z., 161/2011 Z. z., 69/2012 Z. z., 180/2013 Z. z., 102/2014 Z. z., 102/2014 Z. z., 106/2014 Z. z., 335/2014 Z. z., 39/2015 Z. z., 117/2015 Z. z., 239/2015 Z. z., 273/2015 Z. z., 438/2015 Z. z., 91/2016 Z. z., 125/2016 Z. z.). Dostupno na: http://www.zakonypreludi.sk/zz/1964-40, 12. 6. 2017.

Perović, S. (gl. redaktor). (1995). *Komentar Zakona o obligacionim odnosima* (komentar uz član 926). Beograd: Savremena administracija.

Plamenac, M. (1964). „Obaveze osiguranika kada nastupi osigurani slučaj kod transportnih osiguranja", *Osiguranje i privreda,* 7–8, 77–83.

Project Group „Restatement of European Insurance Contract Law", Principles of European Insurance Contract Law (PEICL), Status: 1 November 2015 (dostupno na: https://www.uibk.ac.at/zivilrecht/forschung/evip/restatement/sprachfassungen/peicl-en.pdf, 5. 3. 2017).

Prednacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, II knjiga, Vlada Republike Srbije, Komisija za izradu Građanskog zakonika, 29. 5. 2015.

Rixecker, R. (2009). "Quotelung bei Obliegenheitsverletzung: Alles, Nichts oder die Hälfte", *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*, 1, 3–12.

Rokas, J. (2013). „Principi evropskog ugovornog prava osiguranja kao napredan i uravnotžen sistem zaštite ugovarača osiguranja", *Evropska revija za pravo osiguranja,* 1, 32–41.

Slavnić, J. (2017a). „Zakonsko regulisanje posledica povreda ugovorom o osiguranju predviđenih obaveza za osiguranika u savremenim evropskim pravima", u: Jovanović, S. Slavnić, J., Marano, P. (urednici), *Srazmernost i pravna izvesnost u pravu osiguranja* (7–28). Beograd: Udruženje za pravo osiguranja Srbije.

Slavnić, J. (2017b). „Obaveza osiguranika da sarađuje sa osiguravačem u utvrđivanju nastanka osiguranog slučaja u savremenim evropskim pravima", Tokovi osiguranja, 2, 7-37.

Slavnić, J. (2016a). „Obaveza osiguravača da osiguraniku prijavi nastupanje osiguranog slučaja – pogled na savremena rešenja", *Pravni život,* 11, 173–190.

Slavnić, J. (2016b). „Uticaj i značaj krivice osiguranika na posledice povrede obaveza koje ima u svim vrstama osiguranja – pogled na savremena rešenje u nekim evropskim državama i u Srbiji", u: Jovanović, S. Slavnić, J., Marano, P. (urednici), *Reforme i novi izazovi u pravu osiguranja* (7–48). Beograd: Udruženje za pravo osiguranja Srbije.

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, *Dziennik Ustaw* Nr 16, Poz. 93 (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 2255, 1.1.2017, Dz.U. 2016 nr 0 poz. 1579, 7.10.2016, Dz.U. 2016 nr 0 poz. 585, 30.4.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1844, 1.1.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1830, 1.1.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1433, 1.5.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1357, 11.3.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1311, 8.9.2016, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 1137, 17.8.2015, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 539, 18.10.2015, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 397, 21.6.2015, Dz.U. 2015 nr 0 poz. 4, 15.1.2015, Dz.U. 2014 nr 0 poz. 827, 25.12.2014, Dz.U. 2011 nr 230 poz. 1370, 28.4.2012, Dz.U. 2011 nr 85 poz. 458, 23.10.2011, Dz.U. 2011 nr 80 poz. 432, 16.5.2011, Dz.U. 2010 nr 155 poz. 1037, 25.9.2010, Dz.U. 2010 nr 40 poz. 222, 16.4.2010, Dz.U. 2009 nr 215 poz. 1675, 18.12.2009, Dz.U. 2009 nr 131 poz. 1075, 20.2.2011, Dz.U. 2009 nr 79 poz. 662, 28.6.2009, Dz.U. 2009 nr 42 poz. 341, 18.6.2009, Dz.U. 2008 nr 228 poz. 1506, 24.1.2009, Dz.U. 2008 nr 220 poz. 1431, 13.6.2009, Dz.U. 2008 nr 220 poz. 1425, 1.1.2009, Dz.U. 2008 nr 163 poz. 1012, 11.10.2008, Dz.U. 2008 nr 116 poz. 731, 3.8.2008, Dz.U. 2007 nr 181 poz. 1287, 10.2.2008, Dz.U. 2007 nr 82 poz. 557, 10.8.2007, Dz.U. 2007 nr 81 poz. 554, 11.5.2008, Dz.U.

2007 nr 80 poz. 538, 10.8.2007, Dz.U. 2006 nr 164 poz. 1166, 31.12.2007, Dz.U. 2006 nr 133 poz. 935, 5.8.2006, Dz.U. 2005 nr 172 poz. 1438, 10.12.2005, Dz.U. 2005 nr 157 poz. 1316, 20.2.2006, Dz.U. 2005 nr 48 poz. 462, 15.7.2006, Dz.U. 2004 nr 281 poz. 2783, 1.1.2005, Dz.U. 2004 nr 172 poz. 1804, 18.9.2004, Dz.U. 2004 nr 162 poz. 1692, 1.9.2004, Dz.U. 2004 nr 96 poz. 959, 1.5.2004, Dz.U. 2004 nr 91 poz. 870, 1.5.2004, Dz.U. 2003 nr 124 poz. 1151, 1.1.2004, Dz.U. 2003 nr 64 poz. 592, 16.7.2003, Dz.U. 2003 nr 60 poz. 535, 1.10.2003, Dz.U. 2003 nr 49 poz. 408, 25.9.2003, Dz.U. 2002 nr 141 poz. 1176, 1.1.2003, Dz.U. 2002 nr 113 poz. 984, 27.10.2002, Dz.U. 2001 nr 145 poz. 1638, 18.12.2001, Dz.U. 2001 nr 130 poz. 1450, 16.8.2002, Dz.U. 2001 nr 71 poz. 733, 10.7.2001, Dz.U. 2001 nr 11 poz. 91, 14.2.2001, Dz.U. 2000 nr 114 poz. 1191, 4.1.2001, Dz.U. 2000 nr 88 poz. 983, 21.11.2000, Dz.U. 2000 nr 74 poz. 857, 9.12.2000, Dz.U. 2000 nr 74 poz. 855, 9.12.2000, Dz.U. 2000 nr 22 poz. 271, 1.7.2000, Dz.U. 1999 nr 52 poz. 532, 16.12.1999, Dz.U. 1998 nr 117 poz. 758, 24.9.1998, Dz.U. 1998 nr 106 poz. 668, 1.1.1999, Dz.U. 1997 nr 157 poz. 1040, 23.12.1997, Dz.U. 1997 nr 117 poz. 751, 3.1.1998, Dz.U. 1997 nr 115 poz. 741, 1.1.1998, Dz.U. 1997 nr 68 poz. 439,12.11.1994, Dz.U. 1997 nr 43 poz. 272, 15.5.1997, Dz.U. 1996 nr 149 poz. 703, 1.1.1998, Dz.U. 1996 nr 139 poz. 646, 4.1.1997, Dz.U. 1996 nr 114 poz. 542, 28.12.1996, Dz.U. 1995 nr 83 poz. 417, 20.10.1995, Dz.U. 1994 nr 105 poz. 509, 12.1.1994, Dz.U. 1994 nr 85 poz. 388, 1.1.1995, Dz.U. 1994 nr 27 poz. 96, 1.9.1994, Dz.U. 1993 nr 17 poz. 78, 14.3.1993, Dz.U. 1991 nr 115 poz. 496, 15.3.1992, Dz.U. 1991 nr 107 poz. 464, 1.1.1992, Dz.U. 1990 nr 79 poz. 464, 5.12.1990, Dz.U. 1990 nr 55 poz. 321, 1.10.1990, Dz.U. 1990 nr 34 poz. 198, 27.5.1990, Dz.U. 1989 nr 3 poz. 11, 1.2.1989, Dz.U. 1985 nr 22 poz. 99, 1.8.1985, Dz.U. 1984 nr 45 poz. 242, 1.1.1985, Dz.U. 1982 nr 30 poz. 210, 1.1.1983, Dz.U. 1982 nr 19 poz. 147, 1.1.1983, Dz.U. 1982 nr 11 poz. 81, 6.4.1982, Dz.U. 1976 nr 19 poz. 122, 1.7.1976, Dz.U. 1971 nr 27 poz. 252, 4.11.1971). Dostupno na: http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640160093, 12. 6. 2017.

Šulejić, P. (2005). *Pravo osiguranja*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

Versicherungsvertragsgesetz vom 23. November 2007, BGBl. I S. 2631, das zuletzt durch Artikel 8 Absatz 21 des Gesetzes vom 17. Juli 2015, BGBl. I S. 1245, geändert worden ist (nemački Zakon o ugovorima o osiguranju od 23. 11. 2007).

Zákon ze dne 3. února 2012 občanský zákoník, zákon č. 89/2012 *Sbírky zákonů ČR*. No. 89/2012 Coll. (na snazi od 1.1.2014). Dostupan na: http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/NOZ_interaktiv.pdf, 12. 6. 2017.

Žarković, N. (2013). *Pojmovnik osiguranja*, Novi Sad: Skonto.